

UNIVERZITA PARDUBICE

Fakulta filozofická

Ústav historických věd

Diskurzy sexuality a dětství 19. století

Lukáš Novák

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2011

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lukáš NOVÁK**
Osobní číslo: **H08642**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Spisová a archivní služba**
Název tématu: **Diskurzy sexuality a dětská sexualita 19. století**
Zadávající katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce bude analyzovat diskurzy dětské sexuality v odborné literatuře a lidové slovesnosti v období 19. století. Metodicky práce využívá postupů diskursivní analýzy. Cílem bude porovnat koncept represivní hypotézy potlačování dětské sexuality se závěry Michela Foucaulta ohledně vytváření a distribuce širokého spektra diskursů sexuality (Foucault) či dokonce možné existence liberálních konceptů sexuality dětí na příkladě pramenů české provenience. Za tímto účelem bude analyzována dobová preskriptivní literatura a sbírky lidové slovesnosti, zachycující odlišné přístupy k sexualitě v odborném x nevzdělaném prostředí.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

**FOUCAULT, Michele. Vůle k vědění : Dějiny sexuality I, 1999. OB-
RÁTIL, K. J. Kryptadia, 1999. KODYM, F. V. O výchování mládeže
v našich domácnostech, 1884. SALZMANN, CH. G. Počátkové mravů od
Kristiána Salcmana, 1808. ZAUN, Stefanie ; WATZKE, Daniela ; STE-
IGERWALD, Jörn . Imagination und Sexualität, 2004. EDER, Franz X.
Kultur der Begierde. Mnichov : Verlag C. H. Beck, 2002. Pedagogické
čítanky**

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Vladan Hanulík

Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2011**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. října 2010

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 27. listopadu. 2011

Lukáš Novák

Poděkování

Na tomto místě především děkuji svému vedoucímu práce Mgr. Vladanu Hanulíkovi za přínosné rady, připomínky a metodické vedení práce. V neposlední řadě děkuji svým blízkým za jejich podporu, bez které by tato práce nevznikla.

Anotace

Předložená bakalářská práce na téma *Diskurzy sexuality a dětská sexualita 19. století* se zabývá analýzou odborné literatury a lidové slovesnosti české provenience a jejím vlivu v souvislosti s rozšiřováním diskurzu sexuality podle závěrů Michela Foucaulta. Práce je založena na syntéze textů z odborné a lidové literatury, které jsou dále podrobeny diskurzivní analýze, jež nám ukáže, zda v 19. století doopravdy docházelo k realizaci represivní hypotézy v sociální praxi – tedy vytváření a distribuci diskurzů sexuality, se zaměřením především na sexualitu dětskou.

Klíčová slova

19. století, sexualita, dětství, zdravotní věda, lidová slovesnost, diskurz

Abstract

This work is concerned about the discourses of sexuality and children's sexuality in 19th century and deals with the analysis of scientific literature and folklore of Czech origin. This analysis investigate its influence in connection with the expansion of the discourse of sexuality according to the conclusions of Michel Foucault. The work is based on the synthesis of specialized texts and folk literature, which are then subjected to discourse analysis, which can show us if in the 19th century were actually consequences of the repressive hypothesis - the creation and distribution of discourses of sexuality, focusing primarily on children's sexuality.

Key words

19th century, sexuality, childhood, health education, folklore, discourse

Obsah

Úvod	1
1. Mechanismy moci	3
1.1 Spravovaná populace.....	3
1.2 Sexualita a bio-moc	7
1.3 Represivní hypotéza	9
1.4 Hledání pravdy ve zpovědi.....	11
1.5 Dispozitiv sexuality.....	13
2. Působení diskurzu	15
2.1 Diskurzivní analýza.....	15
2.2 Církevní dohled	16
2.3 Sexualita v manželství.....	19
2.4 Rodinné prostory	25
3. Odborná literatura a směřování k ideálu výchovy.....	28
3.1 Zdravotnické a výchovné příručky.....	28
3.2 Pohlavní pud.....	30
3.3 Prostituce.....	32
3.4 Onanie	35
4 . Sbírký lidové slovesnosti	39
4.1. Kryptadía.....	39
4.2 Jak vznikl život?.....	46
5. Závěr.....	49
6. Seznam pramenů a literatury.....	51
7. Resumé	54

Úvod

V této práci se orientuji na důsledky rozšíření vědění o sexualitě na příkladech české provenience. Toto rozšíření vědy o sexualitě mělo za následek prostoupení institucionální moci, která vyvíjela snahu o kontrolu nad těly populace a jednotlivců zároveň. V centru zkoumaného problému práce se bude nacházet tvorba diskurzů kolem sexuality v 19. století a jejich vlivů a snah na kontrolu populace, především rovině potlačování sexuality a sexualizovaného chování na příkladech české provenience, s přihlédnutím na stránku diskurzu dětského. Tyto diskurzy kolem sexuality měly za následek tvorbu takového aparátu, který se v důsledku snažil sexuální výlevy potlačit, ale paradoxně kolem takových akcí vznikala sféra naprostého vědění a dešifrování, toho co mělo být vlastně mocí zakázáno.

Toto téma mě zaujalo z možnosti prozkoumání všeobecného rozšiřování sexuálního podvědomí, které mi umožňuje nahlédnout a blíže porozumět historii sexuality, která se reflektuje i v dnešní době. Dalším kladem při tvorbě této práce bylo to, že většina pramenů je dostupná v elektronické podobě díky projektu Kramerius Národní knihovny České Republiky. Bylo pro mě velmi přínosné studovat zdravotnické příručky a jevy, které se v nich vyskytují, protože z badatelského hlediska je toto téma nesmírně zajímavé a myslím si, že nám umožňuje nahlédnout do toho, jak byla sexualita dříve vnímána, z čeho nynější chápání sexuality vzešlo a co předcházelo liberálním konceptům sexuality nynější doby.

Analýzou textu příruček, které nadále porovnávám v jejich zaměření, společných znacích a možných interpretací, zkoumám jak moc, která ze svého niterného základu vztahu k sexu pouze negovala – popírala, vylučovala, zabraňovala, maskovala. Budu zkoumat, jak byla sexualita interpretována v odborné literatuře, lidové slovesnosti a ve zповědních zrcadlech, mezi kým se takový diskurs tvořil. Ve své práci chci také zhodnotit, zda doopravdy měla sexualita vyjádřená ve výše zmíněných pramenech, diskurz represe směřující k popření sexuality samé. Dále chci zjistit, zda existovaly rozdíly mezi vnímáním sexuality v odborné a neodborné rovině, zda lze sledovat v těchto prostředích podobné sféry disciplinace populace.

Tato práce je rozdělena do 4 hlavních kapitol. První kapitola je zaměřena na kontinuální přiblížení východisek potřeby kontrolování populace, jejích systémů kontroly a doléhání moci na lidské tělo přes vývoj od dětství až po stáří. Jsou zde popsány důvody, proč se rozšiřovalo fungování moci a podrobování lidu tužší disciplíně, a jakým způsobem byly tyto praktiky vyžadovány a kontrolovány. Bude zde nastíněn problém represivní hypotézy a

významu zpovědi, která formovala pravdu o sexu a jeho vývoji. Tyto kapitoly čerpám především z díla Michela Foucaulta, především z *Vůle k vědění*¹ a díla Daniely Tinkové – *Tělo, věda, stát*² a v neposlední řadě z interpretací Huberta Dreyfuse a Paula Rabinowa a jejich díla *Michele Foucault – Za hranicemi hermeneutiky a strukturalismu*³.

Druhá kapitola mé práce se už zabývá konkrétními příklady dohledu moci a tvorbou diskurzů sexuality s ohledem na prostředí, kde a jak vznikaly. V této kapitole sleduji různé výroky ohledně sexuality, které pak dávám do souvislého textu a kritizuji je v rovině Foucaultových myšlenek. Nastiňuji tu prostředí, kde vznikaly diskurzy, a předkládám, jakým způsobem byla vytvářena sexualita pomocí zdravotních příruček dostupných z projektu Kramerius.

Ve třetí kapitole už konkrétně přistupuji ke zdravotnickým příručkám, jejichž účel a vznik zde přibližuji. Snažím se nastítnit, o čem vypovídaly ve vztahu k sexualitě a potažmo dětství. Bude zde také předvedeno fungování moci pomocí své represivní účasti na vytváření těchto diskurzů.

V poslední kapitole zkoumám sbírky lidové slovesnosti z hlediska sexuality. Čerpám ze dvou vícesvazkových publikací - „*Kryptadia*“⁴ a „*Jak vzniká život*“⁵. Díky nim bylo možné poukázat na rozdílné faktory proti městu a vesnici. Na těchto publikacích se snažím zkoumat, zda docházelo k represii i na venkovském prostředí na příkladech lidové slovesnosti.

¹ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění : Dějiny sexuality I.* 1. vyd. Praha : Herrmann & Synové, 1999. 189 s. ISBN 80-238-5090-3.

² TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát : Zrození porodnice v osvícenské Evropě.* 1. vyd. Praha : Argo, 2010. 672 s. ISBN 978-80-257-0223-9.

³ DREYFUS, Hubert L.; RABINOW, Paul. *Michel Foucault : Za hranicemi strukturalismu a hermeneutiky.* 1. vyd. Praha : Herrmann & Synové, 2002. 388 s. ISBN 978-80-87054-20-8.

⁴ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* 1. vyd. Praha : Paseka, 1999. 424 s. ISBN 80-7185-223-6.

⁵ ZÁHOŘ, Zdeněk. *Jak vzniká život : Pro rodiče a vychovatele.* Sv. 1-3. Praha : B. Kočí, 1925.

1. Mechanismy moci

Nové myšlenkové směry vznikající v 18. století, tak jako demografické změny, které nastaly následkem Třicetileté války a morových epidemií, měly za následek transformaci mechanismů moci, jenž nezbytně souvisely s tvorbou nových, či propracovanějších mocenských vztahů směrem k jedinci, tak i zároveň populaci jako celku. Tato transformace měla podle Michela Foucaulta⁶ za následek posilování kontroly, dohledu a organizace nad lidmi a jejich těly zároveň. Tak vznikla tzv. „*bio-moc*“ či „*bio-politika*“, která spravovala velké populace a zároveň působila na těla jednotlivců v rámci jejich plodnosti, porodnosti, úmrtnosti, zdravotního stavu, délky trvání života a dlouhověkosti.⁷ Člověk a jeho tělo se dostalo do politické sféry moci, kde se po něm přímo vyžadovalo, aby pracovalo efektivněji. K tomu mohlo dojít jen tehdy, když bylo tělo kontrolované a někomu podřízené.

1.1 Spravovaná populace

Foucault pracoval s dvěma koncepty bio-moci. Starší koncept byl zaměřen na individuální účinky disciplinace na lidské tělo z pohledu produktivního stroje, které se mělo stát učenlivým a poslušným.⁸ Tyto sféry disciplinace působily především v nejrůznějších státních institucích, jako ve školách, nemocnicích, kasárnách nebo v armádě. Novější koncept bral v úvahu tělo jedince jako součást „*kolektivního těla*“.⁹ Tím rozumíme to, že i ovlivnění jednoho lidského jedince státem a jeho směřování k dodržování takových předpisů, jenž vyžadoval stát pomocí svého mocenského vlivu, mělo vliv na celkovou populaci a pomáhalo k udržení populační rovnováhy. Tato druhá technologie dále zkoumala tělo člověka, jež bylo ovlivněno biologickými procesy, které se daly měřit a vyvozovat z nich výsledky, tím i důsledky. Jednalo se především o nemocnost, úmrtí, narození, délku života nebo úroveň zdraví dané populace. Foucault tvrdil, že díky těmto státním snahám o kontrolu obyvatelstva vzniklo vedle teoretického vědění o tělu také vědění praktické, tedy politické, kde byla taková vůle státu, která do důsledku ovlivňovala výše jmenované lidské faktory žití. Oba zmíněné koncepty bio-politiky daly vzniknout moci, „*[...] jejíž hlavní funkci již od nynějška nebude*

⁶ Narodil 15. října 1926 v Poitiers, zemřel 26. června 1984 v Paříži. Reprezentant francouzské intelektuální avantgardy. Položil základní podstatu bytí člověka a prostředí, které ovlivňuje, nové kritice. Jeho archeologická snaha se výrazně lišila od klasického dějepisceví.

⁷ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění : Dějiny sexuality I*. 1. vyd. 1999. s. 162

⁸ TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát*. 1. vyd. 2010. s. 28.

⁹ tamtéž

*zabíjet, nýbrž prosazovat krok za krokem život.*¹⁰ Jednotlivé státy tedy začaly využívat sféry své moci k vytvoření nových technik spravování vlastního obyvatelstva a postupně vytvářely jednotnou normu lidského vývoje od dětství až po stáří. Hlavním zájmem státu se stal život, který by mohl být do důsledku ovlivnitelný a život „[...] jako politický cíl byl v jistém smyslu vzato za slovo a obrácen proti systému, který se ujal jeho kontroly. Předmětem politických zápasů se stal život mnohem spíš než právo... Ono „právo“ tak nepochopitelné pro klasický právní systém se stalo politickou odpovědí na všechny nové procedury moci, které ovšem také nevycházejí z tradičního práva panovnictví.“¹¹

Nově vzniklá podoba moci, její soubory pravidel a institucí, byly v dobové terminologii zahrnovány pod termínem „*policie*“.¹² Nejednalo se jen policii, jakou si představíme dnes, ale šlo také o mechanismy, které zajišťovaly pevný řád běhu věcí, rostoucí ekonomiku a udržení dobrého zdraví populace jako takové. Díky ní, jak jsem již uvedl, se s populací začalo pracovat na rovině nejen právní, ale i technické, kde se objevily a začaly využívat demografická data a proměnné (natalita, úmrtnost, naděje na dožití apod.) spolu s podporou výchovy, vzdělání a formování populace.¹³

Jako základ zdravého a výkonného státu dávali francouzští fyziokraté 18. století do popředí právě demografická chování a vyzdvihovali roli populace, která se stávala producentem práce a zároveň jejím konzumentem. Na naše prostředí měly vliv především kameralistické tendence 18. a 19. století, kde se uplatňovaly nové myšlenky podporující růst populace, jelikož úbytek obyvatel po mnohaletých válkách a morových epidemiích byl i v Rakouském císařství více než znatelný. Kameralisté především podporovali růst obyvatelstva, protože velké množství populace by zajistilo dostatečně velkou armádu a také větší přísuny kapitálu z vybraných daní do státní pokladny. Mezi popularizátory těchto teorií patřili v 17. století například Paul Ignaz Morgenthaller (asi 1618-1683) nebo Philipp Wilhelm von Hornigk (1640-1714), kteří s ohledem na merkantilistické zájmy prosazovali odstranění nespravedlivého daňového zatížení a demografických dopadů rekatolizace. I proti nim stáli jiní s odlišnými názory, kteří varovali před následky rychle rostoucí populace, a tím spojeným poklesem morálky a orné půdy.¹⁴ Neustálé války, kterých bylo požehnaně, a následné plenění

¹⁰ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 162.

¹¹ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 168.

¹² TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát*. s. 29.

¹³ TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát*. s. 31.

¹⁴ TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát*. s. 33.; Následkem zhoršení klimatu v 16. století mělo za následek i dlouhodobé snížení výnosů zemědělství.

vytvářelo příhodné podmínky pro šíření epidemií a zvyšování cen obilí. Tyto faktory měly vliv na sňatečnost. Největší pokrok v „policejních“ a populačních teoriích však provedli Johann Heinrich Gottlob von Justi (asi 1705 nebo 1720-1771) a Joseph Sonnenfels (1733-1817). První jmenovaný přednášel kameralistiku na vídeňské univerzitě, odkud byl povolán do Pruska, kde následně umřel ve vězení, ve kterém pobýval za zpronevěru peněz. Druhý jmenovaný také ovlivnil tereziánské a josefínské reformy a vedl katedru policejní vědy ve Vídni.¹⁵ Oba dva měli velkou roli na prosazení populacionismu v Rakouském císařství jako na základní stavební kámen státu, z něhož mělo vše vycházet a podle něho řídit.

Hlavním mechanismem kontroly populace byla již zmíněná „*zdravotní policie*“ (tento název se formoval v německých jazykových oblastech). Dnes se tento termín dá přeložit výrazem veřejná hygiena nebo sociální medicína.¹⁶ Stěžejním dílem vzniklým na toto téma byl šestisvazkový „*System einer vollständigen medizinischen Polizey*“, vycházející od 70. let 18. století až do dvacátých let 19. století.¹⁷ Jeho autorem byl německý lékař Johann Peter Frank (1745-1821), který zde popisoval široký záběr lidských činností od fyziologických potřeb až po kulturní zvyky a projevy, provázející lidský život od narození až po smrt. Frank si byl vědom důležitosti lidského pudu k rozmnožování a přisuzoval mu jeden z hlavních zájmů země. Ruku v ruce šly tyto státní zájmy s rozvojem medicíny a medikalizací společnosti na našem území. Právo meče a smrti ustoupilo na úkor práva k životu – bylo potřeba, aby byl populaci právně zajištěn život. Frank se ve svém díle také velmi věnoval otázce vyliďňování a s tím spojené otázky podpory růstu populace.

Všichni tito reformátoři a vědci si byli vědomi důležitostí pohlavního chtíče, ze kterého se stal jeden z hlavních zájmů země, a proto měl být usměrňován a zároveň se mu mělo napomáhat. Franka zajímal především vztah mezi láskou a plodivou silou, vyjadřoval podporu pro sňatky, vzešlých z milostných citů, nikoliv z rozumových pohnutek. Byl přesvědčen, že děti rodící se z vášnivých vztahů byly zdravější a nadanější než ty, jež vzešly z nelegitimity.¹⁸ Nelze ovšem tvrdit, že nemanželské děti byly slabší nebo více nemocné, ale hlavním faktorem zde bylo zázemí, do kterého se narodily, které je učilo a vychovávalo k obrazu svému, proto mohly být následovně „nebezpečím“ pro společnost. Podle Franka měla právě police zabraňovat sňatkům z rozumu, měla podporovat sňatky s „jinými kmeny“,

¹⁵ tamtéž

¹⁶ TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát*. s. 34.

¹⁷ TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát*. s. 35.

¹⁸ TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát*. s. 39.

aby především nedocházelo k výskytu těch samých chorob, které provázely úzké skupiny lidí, kteří se mezi sebou množili. Tam, kde už nemohla být policie ve svých kontrolách aktivní, tak její funkci zastával farář, či jiná vesnická autorita. S podporou rozmnožování zacházeli tito činitelé až tak daleko, že bojovali za zrušení celibátu, jak světského, tak církevního. Lidé, kteří potlačovali svůj chtíč jakýmkoliv způsobem, se podle nich stávali hluboce apatickými a soudili, že ti, co celibát drží, nejsou schopni ho fyzicky vydržet.¹⁹ Podobně zbrojili proti svobodným mládencům, kteří se již mohli dávno ženit, ale ještě tak neučinili. Takoví byli pro společnost nebezpeční, protože byli mnohem více vystaveni nakažlivým nemocem spojených s nevázaným sexuálním životem. Citát, který zde nyní uvádím, jistě vystihne celou situaci, která postupně nastávala: „*Stát, který potřebuje obyvatele, stát, který si přeje ukončit výstřelky svých občanů a dát manžely ctnostným slečnám, bude hledat všechny prostředky, aby zabránil pokroku lásky k děvkaření a jeho smutným dopadům na veřejné zdraví.*“²⁰ Velmi důležitým pojmem je zde spojení „*veřejné zdraví*“, kde je jasně vidět, co stát sledoval a co chtěl podporovat.

Tomuto nebezpečí zabraňovalo manželství, které stát i církve posvětily posvátným stavem a dále dopomáhaly jeho funkčnosti a podporovaly ho. Manželství mělo také být podle Franka soběstačné, proto se snažil vypočítat ideální věk ke sňatku, tak jako i mnozí před ním. Ohrazoval se především proti sňatkům příliš mladých lidí a tělesně nedospělých, protože taková populace z nich vzešlá, by se brzy rozrostla tak, že by nebyla schopná se sama uživit. Vycházel také z Platónova názoru, že ideální věk pro plození potomstva, potažmo manželství, jest ve 20 až 40 let u žen a 30 až 55 u mužů.²¹ Manželství vzniklá v těchto věkových rozmezech by nebyla nebezpečím pro pokračování dalších pokolení. Důležitost přisuzoval také pubertálním dětem, kterým doporučoval sexuální zdrženlivost a cíleně tedy apeloval na výchovu mládeže a jejímu systematickému vysvětlování problematiky rozmnožování. Zodpovědnost stála především na rodičích, policii a církevních hodnostářích. Tyto autority měly především dbát na to, aby se k dětem nedostaly „špatné“ knihy a tisky, a také měly zajistit potrestání nerozumných rozmluv dospělých.²² Nebezpečí viděl ve společných místnostech pro spaní obou pohlaví nebo i ve veřejných bálech či divadlech, kde docházelo k intenzivním sociálním stykům. Na jakémkoliv místě, v jakýkoliv čas se přece mohlo stát

¹⁹ TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát*. s. 40.

²⁰ TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát*. s. 42.

²¹ TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát*. s. 48.

²² TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát*. s. 69.

něco špatného, co mělo zůstat dětským očím skryto. Všechny tyto incidenty mohly mít za následek probuzení fantazie a nervových pohybů, které se neslučovaly s věkem a těly dětí.²³

1.2 Sexualita a bio-moc

Sexualita se tím stala základním nástrojem a východiskem bio moci. Nově vznikající správa obyvatelstva měla za následek vznik souboru aparátů, kde se začalo o sexualitě mluvit, naslouchalo se jí a byla zaznamenávána. Zároveň s tím byla sexualita vystavena popření, mlčení či zákazu, ale paradoxně se začala všem odhalovat a shazovala ze sebe mnohá tabu.²⁴ Mnohé mechanismy moci působily v nejdrobnějších detailech na tělo, na jeho disciplínu, tak aby se stalo produktivním, poslušným a kontrolovatelným. Kvalita společnosti tedy přímo vycházela z organizace manželství a rodiny, proto v nich bylo nutné upravit vztahy, tak aby sloužily k dobru státu. Na této kontrole se začalo nezávazně na sobě podílet několik sfér disciplinace, především pedagogika, medicína, demografie nebo urbanismus, nicméně se pořád v 19. století nedalo mluvit o jednotné a přímé sexuální politice.²⁵ Tyto sféry vytvářely normy a represivní aparát k potlačování pravdy o vzniku bytí, tak aby z toho měly právě ony největší užitek. Přesto se kvůli své důležitosti nic z toho nemohlo jednoduše zatratit, a tak se vytvořil kolem sexuality jistý druh tolerance a správy.

Výše zmíněný represivní aparát, vytvořil základ pro podněcování k tomu, aby se o sexualitě začalo mluvit čím dál víc.²⁶ Projevy sexuality podléhaly kontrole a nejrůznějším zákazům. Mocenské autority byly neustále v jisté formě bdělosti a tvořily jistá opatření a tresty, což dokládá Foucaultovo tvrzení, že: „... rodiče a vychovatelé jsou povzbuzováni k bdělosti, zasévá se do nich podezření, že každé dítě je vinno.“²⁷ Příмым následek toho byla prevence onanie, kde došlo k zavedení rozdělení tříd podle pohlaví a vybavení třídy mělo být uspořádáno tak, aby učitelovým očím nezůstalo nic skryto.²⁸ I při budování osvícenských kolejí v 18. století šlo mít pocit, že se o sexualitě prakticky nemluvalo, ale pohled na architektonické dispozice budov nás přesvědčily o opaku. Stavitelé mysleli na rozmístění tříd a ložnic, brali v potaz i organizaci odpočinku. Provozovatelé těchto kolejí brali sexualitu

²³ TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát*. s. 70.

²⁴ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 13.

²⁵ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 143.

²⁶ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 24.

²⁷ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 52.

²⁸ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 35.

neustále v úvahu a spoludotvářeli různé úpravy, předběžná opatření, soubory trestů a zodpovědností.²⁹ Všechna tato opatření byla určena k potlačování sexuality utvářením pevně vymezených pravidel, ale ta právě naopak paradoxně přispívala k ukotvení pocitu permanentního nebezpečí potencionálního výskytu sexualizovaného chování a tedy ve svém důsledku rozšíření diskursu sexuality.

V následujícím příkladu, který uvedl Foucault, ukáží, jak banální sexuální akt prošel diskursem institucemi moci. „*Jednoho dne roku 1867 došlo kudání na sezónního zemědělského dělníka z vesnice Lapcourt [...]. Někde na mezi se mu dostalo pomazlení od jakési dívenky: už to tak dělal a viděl to tak dělat vesnické chasníky kolem sebe [...]*“³⁰ Rodiče této dívky ho udali četníkům, poté byl předveden před soudce, jenž ho poslal k lékaři. Ten ho zase poslali k dalším znalcům, kteří své výsledky poté publikovali.³¹ Tento sexuální akt měl za následek naprosté prostoupení mocí – díky netoleranci společnosti byl daný jedinec udán, poté byl souzen a dále zkoumán. Jeho myšlenky, sklony a zvyky z něj učinily zkoumaný objekt státního aparátu.³² Moc začala prorůstat do nejkrajnějších zákoutí lidského života, začala je podrobně zkoumat a nutila všechny kolem k popisování i mluvení o těchto činnostech, aby z nich měla největší možný užitek.

Paralelně se starými politickými pořádky stvořilo klasické období 17. století novou empirickou racionalitu a jak již bylo uvedeno v první kapitole, došlo k empirickému zkoumání společnosti, která dala vzniknout moderním společenským vědám, jako byla například demografie apod. Tato vědění se nejevila jako univerzální či obecná, jednalo se spíše o způsob chápání zaměřený na jednotlivce.³³ Vycházela také z praktického poznání teorie společnosti, které by se podobalo fyzice, protože v ní bylo vše pevně dané a počítatelné.

Základním východiskem bio-moci byl zájem o lidský druh. Vznikly snahy států, věnovat se soustavnému pozorování (politické) populace, na rozdíl od právních kategorií, které se dostávaly de facto do pozadí. K tomu zároveň patřil pohled na tělo jako na objekt, se kterým šlo manipulovat. Principem této nové politické racionality byl stát jako vlastní cíl. Technické a administrativní vědění se zaměřilo na způsob existence a fungování státu jako takového, vycházejícího především z jeho vlastního obyvatelstva. „*Politická racionalita*

²⁹ tamtéž

³⁰ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 39-40.

³¹ tamtéž

³² FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 40.

³³ DREYFUS, Hubert L.; RABINOW, Paul. *Michel Foucault : Za hranicemi strukturalismu a hermeneutiky*. 1. vyd. Praha : Herrmann & Synové, 2002. 388 s. ISBN 978-80-87054-20-8.

v jejich podání již neusilovala o dobrý život, ani se nesnažila napomáhat vladaři, nýbrž šlo jí o zvětšení rozsahu moci jen kvůli ní samé tím, že podřídí těla poddaných státu tužší disciplíně³⁴ Zdroj moci státu vycházel z jedince, který zároveň přispíval svou silou k celkové síle státu. Lidské činnosti od života, zábavy, činnosti až po jeho smrt, se staly politicky užitečné, protože mohly být využity k růstu síly státu. Blahobyt státu se začal měřit pomocí ukazatelů lidských potřeb a lidského štěstí, ale jejich vztah se obrátil jinam – tyto ukazatele v konečném důsledku sloužily jen jako prostředky k posilování moci státu. Sex se stal pojítkem mezi životností těla a životností druhu, tak se stala hlavním médiem pro šíření bio-moci.³⁵ Sex se stal hlavním objektem, do něhož se investoval význam, moc i vědění.

Obecné rozvinutí sexuality 19. století mělo vliv na celé společenské spektrum. Počátkem 19. století vyzývali buržoazní moralisté zvýšenou pozornost směrem k sexu, ať už šlo o život, který sebou nesl, nebo o nebezpečí, které v sobě skýtal. Došlo také k profesionalizaci programů sociálního blahobytu, organizovaly se společensky prospěšné programy na venkově i ve městech.³⁶ Bylo neustále upozorňováno na různá nebezpečí ve jménu veřejné hygieny a z obav rasové degenerace. Osud národa a rasy stál především na sexuálních praktikách, které jeho lid prováděl a stát kontroloval.

Foucault měl za to, že vznikem dohledu nad sexualitou došlo k velkému nárůstu diskusí a úvah o sexu, až bylo nutné zavést formy sebezkontroly a vzájemné kontroly, aby se mohly sexuální síly neustále držet na uzdě, v rovině výhodné pro stát. Tak bio-moc rozšířila svou působnost až na nejmenší pohyby těla a duševní pohnutky.

1.3 Represivní hypotéza

Moc a pohlaví bylo spojeno s ovládním a sebeovládáním těla skrze mechanismy institucionální moci, tak i drobné každodenní praktiky těla. Mocenský vztah, který vznikl, nepůsobil přímo a bezprostředně, ale působil na samotná jednání jedinců. Foucault ve svém díle neustále procházel procesem zjemňování a zpřesňování svých myšlenek a v jeho díle lze najít nejasná místa i pouhé matoucí náznaky, na které chtěl později navázat. Ve *Vůli k vědění* se Foucault stavěl proti myšlence represivní hypotézy. Stavěl se proti tomu názoru, že pravda

³⁴ DREYFUS, L., Hubert. – RABINOW, Paul. *Michel Foucault*. s. 217.

³⁵ DREYFUS, L., Hubert. – RABINOW, Paul. *Michel Foucault*. s. 221.

³⁶ DREYFUS, L., Hubert. – RABINOW, Paul. *Michel Foucault*. s. 222.

je v základu protiklad k moci a tím plní osvobozující roli.³⁷ Touto pravdou byla myšlena pravda o sexualitě, která po odkrytí v 17. století přešla k dramatické změně. Sexualita byla přemístěna do ložnice rodičů a ovládlo ji jedno velké tabu. Nadále měla fungovat v rovině přístupné jen pro rozmnožování a sexuality se ujalo nejzákladnější hledisko užitku. Proto bylo také jednoduché si spojit represivní hypotézu s nástupem kapitalismu, jako činitele, který omezoval lidskou energii jen na tu, jenž má vstoupit do výroby. Foucault sice nepopíral význam kapitalismu ve spojení se sexualitou, ale spíše nám ukazoval význam, který nabyla ve spojení s mocí vycházející z kapitalistických forem vlády. Tvrdil, že jen díky disciplíně těla a člověka, mohl kapitalismus triumfovat.

Z jakého důvodu tedy společnost připustila tolik zákazů kolem sexuality v době, kdy moc církve všeobecně upadá a nastával věk rozumu? Sama společnost tyto zákazy či omezení potvrzovala a dala je do institucionální roviny. Společnost zbavila sexualitu původní náplně a dostala nové vlastnosti. Už nebyla vnímána jako součást vztahu mezi pohlavími na fyzické úrovni, ale jako vztah víceméně sociálního konstruktů, utvářející a ovlivňující celou společnost.

Proč se tedy tato represivní moc ujala, když ve svém niterném základu vycházela z potlačování? Foucault měl dva důvody vysvětlení, proč pojetí moci přešlo snadno do diskurzu. Prvním důvodem podle něho bylo ujišťování populace, že jistý útlak doopravdy existoval, ale zároveň byl slibován nový pořádek, který měl nastat poté. Právě slib lepší budoucnosti dával snadnost přijetí této represivní moci.³⁸ Druhým důvodem bylo pro Foucaulta maskování moci, které zbavilo sexualitu původní náplně, a dala ji do sociálního konstruktů. Protože tato moc se snažila skrývat, bylo pro ni lehčí být přijatá. Maskování za diskurz, který svým způsobem oponoval, ale ve skutečnosti byl součástí šíření moci, která byla vymezená svou všeobecnou přijatelností.³⁹ „*Přesvědčení, že člověk vzdoruje útlaku, ať už sebepoznáním, nebo vyslovováním pravdy, vlastně podporuje ovládání, protože zakrývá skutečné fungování moci.*“⁴⁰ Myšlenka represivní hypotézy tradičně chápala moc pouze jako omezení, negativitu a donucování. Tato moc tvořila systematický odpor k přijetí reality nebo bránila formování vědění či jeho deformaci. „*Toho moc dosahuje potlačováním tužeb, prosazováním falešného vědomí, podporováním nevědomosti a prostřednictvím nescetného*

³⁷ DREYFUS, L., Hubert. – RABINOW, Paul. *Michel Foucault*. s. 204.

³⁸ DREYFUS, L., Hubert. – RABINOW, Paul. *Michel Foucault*. s. 208.

³⁹ tamtéž

⁴⁰ DREYFUS, L., Hubert. – RABINOW, Paul. *Michel Foucault*. s. 260.

*množství dalších úskoků. Protože se moc obává pravdy, musí ji potlačovat.*⁴¹ A jestli pravda, která se vyslovila, oslabila moc, tak postupně vznikalo víc diskurzů kolem potlačované sexuality a tím se nám víc odhalovala a konkrétněji pojmenovávala. Moc fungovala a funguje na jednoduchém principu zákazu a cenzury. Snažila se ovládat, přikazovala, ale aby moc represivně fungovala, musela být poslušně poslouchána a neustále dodržována. Univerzálním zákonem se stalo tabu, o kterém se myslelo, že pokud se o něm mluvilo, tak se vlastně vzdorovalo represí.⁴² A diskurz kritizující represí nestál proti omezením moci, ale byl přímo jeho ústřední součástí – bio-moc učinila z represivní hypotézy svou součástí.⁴³

1.4 Hledání pravdy ve zpovědi

Podněcování mluvení o sexu bylo začátkem 19. století ještě ovlivněno dřívějším náboženským diskursem, který spojoval tělo, hřích a křesťanskou morálku. Sex se stal něčím „vytouženým“, něčím o čem se odhalovala pravda pomocí technologií moci – zejména zpovědi a doznáním. „*Západní společnosti tak začaly vést nekonečný registr svých slasti*“⁴⁴ Kromě disciplinace těla, vytvořila technická moc technologii zpovědi, která svedla „*na společné místo*“⁴⁵ tělo, vědění, diskurz a moc.

Foucaultova represivní teorie byla založena na hledání pravdy, která nebyla od moci úplně oddělena. Pokud se tato pravda předala do rukou expertního vědění, které vědělo jak s pravdou naložit a dále ji interpretovat, dala se osvobodit od mocenského útlaku. Hlavní princip tkvěl v tom, že člověk mohl o sobě zjistit pomocí odborníků pravdu, a tu následně i vyslovit. Lpění na represivní hypotéze nám dalo pravdu do protikladu moci, proto se myslelo, že dojde k osvobození.⁴⁶

Sex byl něco významného, proto o něj projevovalo zájem křesťanství, které zjišťovalo stav duše daného jedince. Devatenácté století jej přesvědčilo, aby se zpovídali i jiným autoritám, zejména lékařům, psychiatrům a představitelům společenských věd.⁴⁷ Ti svým zájmem začali tvořit novou sexuální vědu, vznikl rozbor každé myšlenky a každého skutku,

⁴¹ DREYFUS, L., Hubert. – RABINOW, Paul. *Michel Foucault*. s. 207.

⁴² DREYFUS, L., Hubert. – RABINOW, Paul. *Michel Foucault*. s. 223.

⁴³ tamtéž

⁴⁴ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 76.

⁴⁵ DREYFUS, L., Hubert. – RABINOW, Paul. *Michel Foucault*. s. 259.

⁴⁶ DREYFUS, L., Hubert. – RABINOW, Paul. *Michel Foucault*. s. 267.

⁴⁷ DREYFUS, L., Hubert. – RABINOW, Paul. *Michel Foucault*. s. 269.

který byl vázaný na prožitek slasti. Vzniklo vědění, jež mělo být klíčem ke zdraví jedince, tím potažmo ke zdraví celé společnosti.

Devatenácté století sebou přineslo důležitý faktor vědění o sexu – hledání pravdy či nepravdy. Už středověká doba nám ukázala, že doznání produkovalo pravdu. Jako paradoxní příklad lze uvést čarodějnické procesy raného novověku. Nebožáci mučení různými technikami byli donuceni k doznání své viny na čemkoliv, a právě jen to postačovalo k vyřčení pravdy, ať byla jakákoliv. Doznání se stalo jednou z nejvýše hodnocených technik produkce pravdy a právě to, co se říkalo nejhůře, říkalo se s velkou přesností. Věda používala k vymáhání sexuálního doznání tyto prostředky:

1) „*Klinickou kodifikací podněcování k mluvení*“ – Jednalo se o kombinaci zpovědi a vyšetření, vyprávění o sobě samém, cílené dotazy, hypnózu vyvolávající vzpomínky.

2) „*Postulát všeobecné a všeprostupující kauzality*“ – V této formě se bral v potaz předpoklad, že sebemenší sexuální chování mohlo vést k různým celoživotním následkům a vycházelo se z principu sexu jako „*příčiny všeho a čehokoli*“.⁴⁸

3) „*Princip latence, která je sexualitě vlastní*“ – Samotná funkce sexu byla temná a přirozeností bylo vytrácení pravdivého. Věda se zaměřila na to, co bylo v sexu skrytého i samotné vyslýchané osobě, která postupným doznáváním skryté odkryla.

4) „*Metoda interpretace*“ – Přiznání jedince je podmíněno mocí, která mohla „*promíjet, utěšovat a řídit*.“ Sexualita vzniká a formuje se v rámci duplicity, protože pravda sama o sobě nesídlí v samotném subjektu, ale spoludotváří ji ten, kdo ji přijímá.⁴⁹

5) „*Medicinizace účinků doznání*“ – Vyřčená sexualita se může jevit jako chorobná nebo normální a poprvé se zde definuje vlastní sexuální nemocnost.⁵⁰

Technologie zpovědi a doznání přikazovala hledat skrytou pravdu o sobě. Tyto rozhovory byly sexuálně neutralizovány zákazem určitých slov, jejich obalováním a zmírněním. Přísná definice kdy a kde a mezi kým se o sexualitě mluvilo, jí učinila morálně přijatelnou a technicky využitelnou. Aby bylo možné tyto síly držet pod kontrolou, bylo nutné zavést formy sebezkontroly s pomocí kontroly autority. Tato autorita pak určovala, jak se sexualitou naložit a interpretovat ji.

⁴⁸ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 78-80.

⁴⁹ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 79.

⁵⁰ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 8.

Nové pohlížení na sex nejen z morální stránky, ale i racionální, dalo sexu nové uplatnění, které se najednou muselo ošetřovat, spravovat k vyššímu dobru, muselo se v něm najít něco užitečného, protože ve chvíli zpovědi již podléhala veřejné moci. Tato moc v 18. století nazývala již poddané lidi populací, vykazující určité demografické vlastnosti a zpověď se stala hlavním činitelem mluvy, ze které vycházely důležité informace pro veřejnou moc. Prikazovala mluvit o tom, co sama moc člověku vlastně zakazovala a stanovila si to, co šlo o sexu říkat a jakým způsobem.

1.5 Dispozitiv sexuality

Tím, že bylo donuceno se vyjadřovat o sexualitě, vznikla nová forma moci, která jí spravovala, ale svou funkci se snažila zneviditelnit.⁵¹ Sexualita měla být vyřčena, pokud se moc maskovala, a když šikovně požádala o ní mluvit, měl být zpovídaný ochoten o všem mluvit. Stal se z ní střed ohromného požadavku vědění, protože svým způsobem nám zodpovídala otázku „*kdo jsme*“.⁵² Biologický prvek rozmnožování, který do vědění o sexualitě vstoupil, jí umožnil být spravovanou, ale zároveň potlačovanou, protože její největší síla spočívala ve tvoření nových jedinců.

Foucault se snažil definovat nové mocenské vztahy a nástroje, které postupně sexualitu analyzovaly. Mezi hlavní rysy, které se mezi mocí a sexualitou utvářely, byly především vztahy negativní.⁵³ Moc vyznačovala hranice užitečné sexuality, maskovala, protože sexualita nebyla jenom rozmnožování, ale také byla formou velkých slastí. Takto se vůči sexualitě moc dostavila v binární podobě.⁵⁴ Řád, který se snažil kolem sexuality vytvořit, jednal v jen v rovině zakázaného a dovoleného. Vědění o sexualitě se dešifrovalo na základě jejího vztahu k zákonu, který moc vytvářela. Tento vztah se vytvářel právě prostřednictvím diskurzu a jazyka, který zakazoval prožívání slastí pod hrozbami trestů. Tento právní vztah na sebe bral tři formy zákazu: o sexualitě potvrzoval, že nic není dovoleno, bránil všemu, co by o ní mohlo být vyřknuto a nakonec popíral, že něco takového vůbec existovalo.⁵⁵ To směřovalo k tomu, že potlačovaná sexualita neměla právo na jakoukoliv manifestaci a to, o

⁵¹ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 91.

⁵² FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 92.

⁵³ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 98.

⁵⁴ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 99.

⁵⁵ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 99.

čem se mělo mlčet, mělo být vypuzeno z reality všedního života. Ale tím, že se sexualita hlouběji zkoumala, paradoxně vznikala po jejím odkrytí příkaz neexistence.

Moc zkoumající sexualitu se maskovala, proto bylo možné ji svým způsobem tolerovat v tom, že se sama snažila potlačovat. Byla tolerovaná, protože se skrytě snažila o zavedení jistého pořádku, který by při nedodržení mohl být potrestán. Diskurz sexuality uváděl moc do pohybu, kde ji posiloval, ale zároveň omezoval. Mlčením a negacemi zároveň uvolňovala mocenský tlak, který umožnil vzniku více či méně zahalených projevů tolerance. Zjišťováním různých druhů perverzí a sexuálního chování umožnilo vznik „*obráceného diskurzu*“.⁵⁶

Neřesti, které se ve společnosti vyskytovaly, vycházely na povrch a dožadovaly své existence, protože byly především klasifikovány v medicínské rovině. Ta se zaměřila na „*hysterizaci ženského těla*“⁵⁷, kde ženské tělo mělo být ze všech stran spojené se sexualitou. Ženské tělo mělo být organicky propojeno se společenským tělem zajišťující pravidelnou plodnost. Žena měla být hlavním prvkem rodinných prostorů a života dětí, kde měla zajistit morální odpovědnost vůči společnosti. Dále docházelo k pedagogizaci dětské sexuality, kde existovalo tvrzení, že všechny děti se oddávaly sexuální aktivitě, nebo k ní byly přinejmenším náchylné. To mělo mít za následek neustálé pečování o jejich riskantní sexualitu, která mohla být nebezpečnou pro společnost. Moc také fungovala v rámci „*socializace prokreačního chování*“⁵⁸ plodnosti manželských párů, které měly svým množením odpovědnost vůči celému druhu. Zaujetí sexem 19. století mělo také za následek klinickou analýzu všech forem anomálií, které se v sexu mohly vyskytovat, a proto těmto anomáliím byla přiznána normalizační role, protože bylo nutné tyto výstřelky napravit.⁵⁹

Dispozitiv sexuality vyvolával neustále rozšiřování forem kontroly k detailnějšímu pronikání do těla a kontrole populace. Rodiče se v rodině stali hlavními nositeli dispozitivu sexuality a podporu nacházely v lékařích, vychovatelích a později psychiatrech.⁶⁰ Neřesti a anomálie narušovaly řádnou funkci rodiny a manželství, a proto se ze základů rodiny snažilo dobýt nejtěžší doznání sexuality a jejímu následovnému vyslechnutí.

⁵⁶ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 119.

⁵⁷ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 122.

⁵⁸ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 123.

⁵⁹ tamtéž

⁶⁰ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 129.

2. Působení diskurzu

V této kapitole blíže nastíním, v jakých prostředích se o sexualitě mluvilo a jakým způsobem se formoval diskurs sexuality. Mezi základní otázky, na které chci odpovědět, jsem si vytyčil tyto:

- Jakým způsobem bylo v textu pojednáváno o objektech, jak jsou konstruovány, a jaké vztahy mezi sebou tvořily?
- Jaké diskurzy bylo možno identifikovat?
- Jaké subjekty, jaké kategorie osob tyto diskurzy vytvářely a jaké pozice jsou subjektům prostřednictvím diskurzů přiřazovány?
- Jaké důsledky tyto diskurzy vyvolávaly?
- Existují rozdíly mezi těmito diskurzy v jiných sociálních rovinách?

2.1 Diskurzivní analýza

Během druhé poloviny 20. století vědecká vlna poststrukturalismu s sebou přinesla i nový význam pojmu „diskurz“. V klasickém užití tohoto slova o něm lze mluvit ve významu rozpravy či pojednání o daném tématu v rovině monologu nebo dialogu. Právě Foucault a další poststrukturalisté (např. Judith Butler, Claude Lévi-Strauss, Jacques Derrida) hleděli na diskurz z jiného úhlu, který byl dán změnami postoje k jazyku v sociálních a humanitních vědách – tito vědci zkoumali realitu a způsoby jakými je jazyk vytvářen. Ve Foucaultově díle *“Archeologie vědění”*⁶¹, se o diskurzu tvrdí, že je nejen výše zmíněnými výpověďmi, ale také v sobě obsahuje zkoumané objekty a věci, které diskurs studuje, podmínky, pravidla a instituce, které s ním pracují, a tím se objevují.⁶² *„Úkol, který spočívá v pojímání diskursu už ne jako souboru znaků (označujících prvků, jež odkazují k obsahům anebo k reprezentacím), nýbrž jako praktik, který systematiky vytvářejí objekty, o nichž mluví.”*⁶³ A právě tato objevená funkce diskurzu nemůže být redukována jen na jazyk a mluvu, protože diskurzy se netýkaly jenom textů a sociálních praktik, ale i účinků v rámci své institucionalizované regulovanosti.

⁶¹ FOUCAULT, Michel. *Archeologie vědění*. 1. Praha : Herrmann & Synové, 2002. 318 s. ISBN 80-239-0124-9.

⁶² FOUCAULT, Michel. *Archeologie vědění*. s. 72.

⁶³ FOUCAULT, Michel. *Archeologie vědění*. s. 78-79.

Již zmiňovaný Jacques Derrida přišel s konceptem dekonstrukce textu, kde předpokládá, že např. dvojice pojmů má základní a druhý (odvozený) význam.⁶⁴ „[...] *idea přírody je produktem kultury, a co se bere za slovo „příroda“ nebo „přírodní“, se v daném historickém okamžiku liší v závislosti na kultuře dané doby.*“⁶⁵ Význam znaků není tedy dán jejich vztahy navzájem, ale také vztahem k textu jako celku a jeho předchozím podobám.

Toto zohlednění působení času do přiřazování významu znaků ukazuje, že v psané formě je cosi vzdáleného, co chybí, a proto je čtenář náchylnější k nedorozumění. Musíme se dívat na věci ze správné vzdálenosti a správným pohledem, poté budeme schopni objevit hlubokou viditelnost všech věcí.⁶⁶

Tuto diskurzivní analýzu rozvinul ve svých dílech především Michel Foucault, kde se zabýval především rozborem působení moci, diskursivních praktik a mocenských technologií. Pojetí diskurzu Foucaulta se nedá snadno vysvětlit, tak i aplikovat. Ve svých pracích často jen nastiňuje dané problémy a nehodnotí je – Foucault je připravoval pro další rozборы. Daný diskurz byl pro Foucaulta systém určitých pravidel, který z obou stran vymezuje prostor pro tvorbu výpovědí. Metoda diskursivní analýzy je úzce spjatá s mocí, jejíž princip byl nastíněn v předchozích kapitolách.

2.2 Církevní dohled

V církevním dohledu se začaly přesně definovat situace, kdy šlo o sexu mluvit, za jakých podmínek a také hlavně mezi kým.⁶⁷ Je nutné si také uvědomit, že postoj církve k sexualitě byl zcela záporný a poznamenaný starými dogmaty.⁶⁸ Nejednalo se hlavně o sex, ale také o další činy se sexualitou spojené nebo se sexuálním podtextem. Právě farář, zpovědník, se měl na každé pokušení těla dotazovat, někdy až do naprostých podrobností. Mezi první kontakt mezi duchovním a zpovídáním patřily první zpovědi dětí, ve kterých byly

⁶⁴ *Encyclopædia Britannica* [online]. 2010 [cit. 2011-11-11]. Deconstruction. Dostupné z WWW: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/155306/deconstruction>>.

⁶⁵ tamtéž

⁶⁶ DREYFUS, L., Hubert. – RABINOW, Paul. *Michel Foucault*. s. 176.

⁶⁷ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 25.

⁶⁸ LENDEROVÁ, Milena. Zpovědní zrcadla jako pramen k sexualitě druhé poloviny 19. století. In *Sex a tabu v české kultuře 19. století*. Praha : Academia, 1999. s. 96.

kladeny různé otázky týkající se jejich hříšnosti. V Köhlerově „*Poučenj pro pastýře duchownj we zpovědnici*“⁶⁹ stálo několik otázek, které měl duchovní pokládat dítěti při zpovědi:

„*Ptej se, zdali v svém 5., 6. nebo 7. roce ještě s svými bratry a sestrami, děvečkami nebo pacholky spějí? Zdaž od nich něco nepočestného slyšely, viděly, se naučily nebo s nimi páchaly?*“⁷⁰

Jako další příklad, co bylo farářem sledováno, lze uvést část zpovědního zrcadla, který byl v knize „*Svaté přijímání*“⁷¹. Tam byl zpovědník, který se chystal na svou zpověď, nabádán k položení otázek sobě samému:

„*Nakládal-li jsem s tělem svým tak kajicně [!sic] a přísně, jak jsem s ním nakládati měl? Činil-li jsem sobě újmu v jídle, v pití, ve spánku a ostatních podobných věcech? Krotil-li jsem oči své, jazyk svůj a uši své? Pouštěl-li jsem obraznosti svojí uzdu? Pohyboval-li jsem se v myšlenkách rád ve věcech marných? Odporoval-li jsem hned svým zlým žádostem a náklonostem? Povoloval-li jsem žádostem těla svého? [...].*“⁷²

Na obou uvedených případech lze objevit různé spojitosti. První případ je možno posoudit jako více konkrétnější, kde se objevila přímá sexuální narážka na společný spánek dětí obou pohlaví. Tam se podle kněze tedy mohly děti dopustit blíže neurčených špatných zkušeností a mohly spatřit něco, co mělo být jejich mladým očím ještě skryto. Oba příklady dále spojuje nevyhnutelnost vnímání určitého sexuálního chování či podtextu, vyskytujícího se všeobecně ve společnosti. Nejednalo se nutně jen o fyzické činy, ale také mohlo jít o formy duševního pochybení ve formě představivosti.

Křesťanská pastorec měla za hlavní úkol zaobalit vše, co neslo stopu sexuality a výše uvedené otázky nám to dokazují. Duchovní pastýři se nepřímou měli dotazovat na neřesti, které mohly děti i dospělí jdoucí ke zpovědi provádět. Na sexuální chování se dotazovalo skrytě, bez většího náznaku sexuality, přesto určitě a přímo. Dalo se předpokládat, že děti i dospělí si uvědomovali, na jaké chování tyto otázky narážely a jaké „nepočestnosti“ měl farář na mysli. Nikdo ze zpovídaných nebyl ušetřen nevinou a všichni byli již předem podezřelí z páchání různých nemravností, které měl farář zjistit a dále z nich vyvodit různé důsledky. Zmíněné

⁶⁹ KÖHLER, Řehoř. *Řehoře Köhlera Poučenj pro pastýře duchownj we zpovědnici*. Praha : Jan Host. Pospissil, 1832. 332 s.

⁷⁰ KÖHLER, Řehoř. *Řehoře Köhlera Poučenj pro pastýře duchownj we zpovědnici*. s. 263.

⁷¹ *Svaté přijímání : kniha pro každého, kdož Pána Ježíše miluje*. Brno : Nitsch a Grosse, 1859. 144 s.

⁷² *Svaté přijímání : kniha pro každého, kdož Pána Ježíše miluje*. s. 47.

sdílení lože sourozenci různého pohlaví mohlo nutně pro faráře znamenat bližší prozkoumání a objevování dětských těl, což bylo nežádoucí. Děti také někde mohly zaslechnout to, co neměly, vidět to, co neměly kdekoliv ve svém okolí, ať už šlo o prostory domácí, či venkovní. Církev, resp. duchovní, počítali s tím, že v každém dítěti byl ukryt sexuální badatel, který se musel někdy projevit, proto existovala snaha to zjistit co nejdříve. Všechny děti byly svým způsobem voyeuři i exhibicionisté⁷³ a s rostoucím věkem si uvědomovaly svou rozdílnost proti jinému pohlaví, a tyto rozdíly mohly pravděpodobně zkoumat víc, než si církev přála.

Pokud se nějak projevilo u zpovídaného tělesné nebo duševní zhřešení, měl duchovní dále vyvídat bližší podrobnosti. Jak již bylo uvedeno, na potencionální sexuální chování se dotazovalo skrytě a nepřímě, protože jinak by to bylo „*neopatrné*“.⁷⁴ Duchovní zjišťováním okolností těchto „*zlých her*“ mohli dospět k doznání dítěte, které „*[...] tu počíná [...] obyčejně plakati a nechce dál mluvit.*“⁷⁵ V té chvíli měl duchovní za úkol dítě uklidnit tím, že bylo hodné a vinu na jeho hříšnosti nesli ostatní, kteří ho k nekalým činnostem dovedli.

Základním bodem bylo pro církev udržení sledované osoby v co nejdelší nevědomosti a nevinosti,⁷⁶ ale paradoxně měli duchovní tendenci k zjištění naprostých podrobností a detailů pokušení těla, tím pádem podporovali vytvoření jistého vědění, které se sami snažili vymýtit. Tímto potlačováním a zjemňováním se církev snažila odkrýt sexualitu zpovídaného, kterou by po vyřčení následně potrestala. Tím, že církev hrála roli hlavního kontrolora, měla snahu k objevení předčasněho sexuálního chování u zpovídaného subjektu, který byl předem vinný, že se dopustil nějaké nečestnosti. Církev tu tedy vystupovala jako hlavní zprostředkovatel sexuální moci. Církev svým podněcováním k mluvení, kde byla použita kombinace zpovědi a cílených dotazů, dokázala nechat vyřknout skrytou pravdu u jinak potlačované sexuality. Díky této vyřknuté pravdě, bylo možné nadále pracovat s těmito informacemi.

⁷³ LEWINSON, Morus Richard. *Světové dějiny sexuality*. 1. Praha : Naše vojsko, 1992. s 237. ISBN 80-206-0071-X.

⁷⁴ KÖHLER, Řehoř. *Řehoře Köhlera Poučenj pro pastýře duchownj we zpovědnici*. s. 249.

⁷⁵ tamtéž

⁷⁶ LENDEROVÁ, Milena ; RÝDL, Karel. *Radostné dětství? : Dítě v Čechách devatenáctého století*. 1. vyd. Praha : Paseka, 2006. s. 257. ISBN 80-7185-647-9.

2.3 Sexualita v manželství

Církev byla od tridentského koncilu (1545 - 1563) výluční správce této svátosti a svou moc prosazovala v určování překážek manželství. Tento koncil ustanovil ve 24. sezení, kapitoly 1., že: „[...] každý sňatek manželský vykonati se musí před vlastním farářem a před dvěma neb třemi svědky [...]“.⁷⁷ Z toho pro křesťany vyplývalo, že občanské manželství nebylo platným, nýbrž „hříšným souložnictvím“.⁷⁸ Prosazení závěrů tridentského koncilu sice nebylo přijato plošně ani okamžitě, ale v 19. století již bylo zakořeněné. Církev nadále prosazovala posvátný charakter sňatku, monogamii, nerozlučitelnost manželského svazku, možnost rozluky od stolu a lože, zákaz sňatků kněží, nadřazenost panictví a celibátu nad manželstvím a liturgický kalendář sňatků.⁷⁹

Základnou sexualitu bylo manželství, kde tento vztah byl „[...] nejintenzivnějším ohniskem donucovacích příkazů [...]“.⁸⁰ I manželství mělo být podrobno doznání těžkých hříchů jako například cizoložství, znásilnění, duševního či fyzického incestu nebo sodomie. Mezi ty nejtěžší prohřešky patřilo jistě cizoložství, které mohlo být jediným důvodem k rozvodu: „[...] Kristus Pán sám výslovně vyřknul, že manžel manželku za příčinou cizoložství od ní spáchaného propustiti smí [...]“.⁸¹ Nicméně to na druhou stranu odporuje všeobecně známému tvrzení „Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj!“. Podle evangelií byl manželský svazek stvrzený Bohem, tím pádem jen Bohem rozlučitelný a slib věrnosti svatebčanů měl být zachován za jakýchkoliv okolností.⁸² Lidem, kteří se dopouštěli hříchu cizoložství, mělo být za trest Bohem odeřeno po smrti vstoupení do jeho „království Božího“.⁸³ Jako cizoložství se považovalo i pojmutí rozvedené („propuštěné“) manželky či manžela, pokud druhá strana nadále byla živa.⁸⁴ Lidé v manželství často porušovali před Bohem slíbenou jednotu a nerozlučnost, když nechávali svým tělům volný průchod chťičům a nijak jej nepotlačovali, jak ovšem církev požadovala. Problém cizoložství a smilstva byl o to

⁷⁷ KULDA, Beneš Metod. *Manželství*. Praha : B. Stýblo, 1868. s. 27.

⁷⁸ tamtéž

⁷⁹ LENDEROVÁ, Milena - JIRÁNEK, Tomáš - DOUŠOVÁ, Hana. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století. 2. díl: Život všední i sváteční*. Pardubice, 2005. s. 52. ISBN 80-7194-756-3.

⁸⁰ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění*. s. 47

⁸¹ LAURIN, František. *Moc zákonodárná a soudní v příčině manželství dle katolického práva církevního*. Praha : Právníká jednota, 1883. s. 77.

⁸² KULDA, Beneš Metod. *Manželství*. Praha : B. Stýblo, 1868. s. 17.

⁸³ BAVORSKÝ, Tomáš. *Kázání o svatém manželství na Ewangeliium svatého Jana w II. kap. 1-12*. Praha : Antonjn Strassirypka, 1822. s. 3.

⁸⁴ KULDA, Beneš Metod. *Manželství*. Praha : B. Stýblo, 1868. s. 17.

více těžký zločin, protože jeho zákaz vycházel ze základů církevních zákonů – z desatera přikázání.

Sexualita a sex byly v manželství nevyhnutelné, protože církev o nich tvrdila, že „*Manželství jest spojení dvou osob rozdílného pohlaví, od Boha k tomu cíli zřízené, aby ty které osoby v duchovních i tělesných potřebách sobě vespolek nápomocny byly, spolu děti plodily a je bohabojně vychovávaly.*“⁸⁵ Další definice manželství v knize „*Manželství*“ zněla takto: „*Nejprvotnější a nejpůvodnější útvar společenský jest manželstvo. Manželství, a v dalším postupu rodina, jest přirozenou podmínkou trvání člověčenstva, jest takořka [!sic] zdrojem člověčenstva a semeniskem všeliké lidskosti, všeho mravního vzdělání.*“⁸⁶ Obě základní definice manželství spojuje jako základnu pro tvoření potomstva, k tomu navíc v druhém příkladě nabírá rámeček celospolečenského významu pro tvorbu mravních ideálů a lidskosti, především v rovině křesťanského ideálu, který církev považovala za stěžejní. Pokračování lidského pokolení bylo dlouhodobě uznáváno církví jako jediný důvod pro pohlavní styk, který se ale v praxi úplně nerespektoval.⁸⁷ Náklonnost a láska potřebovala církevní dohled a jakési nebeské povýšení, aby se ze sexuálních požitků nestaly jen tělesné touhy a nekonalo se takové chování, jenž odporovalo církevním představám o podstatě sexu. Církev v průběhu 19. století ztrácela jistou část vlivu na obyvatelstvo na úkor státu, který se snažil i do manželských věcí zasahovat. Na toto vměšování státu pronesl roku 1868 jízlivou poznámku pražský arcibiskup Bedřich Schwarzenberg, když řečnil v komoře říšské rady ve Vídni. Pronesl, že: „*[...] civilní manželství jest zlo, jest bodnutí v křesťanskou mravouku [...] Kdož praví, že jest neodkladnou potřebou zavesti [!sic], velice křivdí obyvatelstvu před i za všemi řekami Rakouska. Co činí stát při civilním manželství? Bud' osobuje sobě soud o tom, co jest mravné a co nemravné, aneb si dovojuje, poměr nemravný korunovati krásným jmenem [!sic] manželství. Obé jest nedobré.*“⁸⁸ Autorita pražského biskupa reflektovala vztah mezi státem a církví v otázce manželství druhé poloviny 19. století. Byla zde vidět nevraživost, kterou pociťovala církev následkem vměšování se státu do manželství a morálky, které upravovalo dle svých představ. Stát postupně více zasahoval do života obyvatel a vytvářel společenské normy, které byly jiné, než jaké si církev představovala. Především

⁸⁵ LAURIN, František. *Moc zákonodárná a soudní v příčině manželství dle katolického práva církevního*. Praha : Právnická jednota, 1883. s. 3.

⁸⁶ KULDA, Beneš Metod. *Manželství*. s. 11.

⁸⁷ LENDEROVÁ, Milena - JIRÁNEK, Tomáš - DOUŠOVÁ, Hana. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století. 2. díl: Život všední i sváteční*. s. 59.

⁸⁸ KULDA, Beneš Metod. *Manželství*. s. 30.

církvi nebylo po chuti umožnění sňatků různého vyznání, kde takový sňatek měl špatné důsledky na náboženskou výchovu dětí, a církvi by mohly ubývat nové ovečky.

Manželský sňatek byl pro všechny národy věcí náboženskou, a tudíž se sňatek oslavoval a nábožensky posvětil. Už jen samotný rituál, kde muž podával před oltářem ruku své budoucí ženě a navzájem si slibovali věčnou lásku a věrnost, krom toho ona navíc i poslušnost muži, působilo na tehdejší společnost hlubokým dojmem. Ve vzorném manželství by především žena měla být ctěná, a ne brána jako pouhá otrokyně k ukájení manželových chťičů. Jak tvrdil Ribbing: „[...] manželství je docela něčím jiným, než stálou příležitostí k pohlavnímu obcování.“⁸⁹ I přesto bylo postavení muže vůči ženě často nadřazené.

Vážnost sňatku v kostele, který provázela i mše svatá, následující veselí doprovázené různými obyčejí, mělo se stát tu noc něco „špatného“, ale podporovaného. Na nevěstu čekala noc, na kterou jen tak nezapomene – svatební noc. Pokud přistupovala k manželskému loži jako panna, určitě nebyla na následující akt připravená jako velká část mužů, kteří možná už o panictví přišli. Od ženy se všeobecně předpokládalo, že svému manželu dokáže svou čistotu. Bylo málo případů, kdy tomu tak nebylo a pokud se naneštěstí něco takového přihodilo, nedokazovalo to nečistotu ženy – mohly se stát různé příhody nebo žena panenskou blánu neměla.⁹⁰ První pohlavní styk jí způsobil nemalou bolest protržením panenské blány a samotným aktem. Bolest mohla trvat i několik dalších nocí, nemluvě o otřesení duševního stavu z tohoto aktu.⁹¹ I přesto se mohly vyskytnout ženy, které přistupovaly k první svatební noci se zvědavostí a radostí. V „Instrukcích pro mladou nevěstu“⁹² nabádala autorka k překonání první společné noci, protože je kompenzována v následující výchově budoucích dětí a spoluutváření harmonické domácnosti. Během následujících měsíců by měla „Moudrá nevěsta umožnit maximálně dva sexuální zážitky týdně během prvních měsíců manželství. A jak čas plyne, tak by měla vynaložit veškeré úsilí ke snížení této frekvence.“⁹³ Pro ženu bylo určitě těžké vzepřít se nadměrným sexuálními požadavkům manžela. K tomu jí dopomohlo předstírání nemoci, bolesti hlavy nebo dokonce náhlá podrážděnost či hašteřivost předtím, než by se manžel běžně dožadoval pohlavního styku. Manželka by určitě neměla chtivého druha povzbuzovat, neměla by mu nikdy dávat své tělo na obdiv a všechny sexuální akty se měly

⁸⁹ RIBBING, Seveda. *Pohlavní zdravotní věda*. s. 43.

⁹⁰ DUFFEY, E. B. *Co ženy vědět mají : Kniha ženy pro ženy : praktické poučení pro ženy a matky*. Praha : J. Pelcl, 1900. s. 78.

⁹¹ RIBBING, Seveda. *Pohlavní zdravotní věda*. s. 43.

⁹² SMYTHERS, Ruth. *The Media Desk* [online]. 2006 [cit. 2011-11-16]. Instruction and advice for the young bride. Dostupné z WWW: <<http://themediadesk.com/newfiles2/youngbride.htm>>.

⁹³ tamtéž

konat při naprosté tmě v místnosti. Až absurdní se jevila rada pro manželku, která čekala na svého manžela v loži, aby ho nechala tápat ve tmě s nadějí, že „*klopýtne a přivodí si nějaké malé zranění, které lze použít jako výmluvu k odepření pohlavního styku.*“⁹⁴ Na druhou stranu autorka knihy „*Co ženy vědět mají*“ ale naopak tvrdila, že: „*Špatná nálada, únava, nevolno, nic z toho všeho nesprostí ženu od plnění manželské povinnosti.*“⁹⁵ Nicméně měla spíše na mysli, že je žena povinna vyhovět muži alespoň přiměřeně. Je těžké posoudit, jak byly tyto rady rozšířeny a dodržovány, nicméně nám přesně ukazují tehdejší pohled na manželský sex, který byl jakýmsi nutným zlem, a snahu ho redukovat jen k plození dětí.

Ribbing ve svých přednáškách vyslovuje myšlenku, že tato zdrženlivost byla „*nejenom možná, ale i časem nutná*“⁹⁶ s ohledem na láskyplné soužití manželů a povinností, které plynou z povinného ohledu na blaho manželky. Na druhou stranu vyloženě nepodporuje plné právo manželky na odpírání soulože manželovi, kde by takové chování ženy mohlo být škodlivé pro manžela jak po fyzické, tak i po psychické stránce. Ženě, které vysvětloval tyto názory, mu argumentovala tím, že: „*...muž, který nedovede pudů svých ovládati, má si vzít za ženu pouliční nevěstku a ne intelektuelně nadanou osobu...*“⁹⁷ Ženy se v polovině 19. století začaly pomalu emancipovat a myšlenky jejich západních podporovatelů, jako například Johna Stuarta Milla, začaly pronikat do světové společnosti. Ve své knize „*Poddanství žen*“ Mill poukazoval na to, že ženy jsou racionálními tvory jako muži a domáhal se jejich rovnosti a svobody. Předsudky o poddanství žen, které je odsuzovaly k nerovnému postavení vůči mužům, se začaly pomalu vytrácet vlivem emancipačního hnutí. Koncem 19. století byla patrná snaha žen osvobodit se od područí mužů a své rozhodnutí nebýt poddanou mohly projevat také v sexualitě. Během 19. století došlo ve veřejném životě k mnohým změnám ve vnímání žen a díky tomu se začaly hlouběji transformovat společenské vztahy mezi pohlavími.

Jelikož nešlo naprosto odpírat muži sexuální styk, tak se již dlouho dobu řešilo, jak často smí muž a žena spolu obcovat. Všechny předpisy směřovaly k ochraně ženy před častými požadavky muže, zároveň muselo být stanoveno určité minimum k ukojení jeho touhy. Například podle starých rabínských předpisů záleželo především na povolání muže a s tím spojenou náročností práce, nebo na společenském postavení: „*... silní mladí mužové bez*

⁹⁴ tamtéž

⁹⁵ DUFFEY, E. B. *Co ženy vědět mají*. s. 78.

⁹⁶ RIBBING, Seveda. *Pohlavní zdravotní věda*. s. 48.

⁹⁷ RIBBING, Seveda. *Pohlavní zdravotní věda*. s. 49.

*určitého zaměstnání byli povinni své manželce každodenním obcováním, řemeslníci jednou za týden, mužové více svým povoláním namáhání jednou za jeden nebo i více měsíců.*⁹⁸ Toto doporučení lze brát jako ukázkou snahy jisté regulace a jistě nevypovídá o skutečném počtu provedených styků a navíc nelze s jistotou říci, jak byly tyto předpisy rozšířeny a vůbec dodržovány. Častost soulože se odvíjela také od různých faktorů, zvláště od zdravotního stavu a síly obou pohlaví.⁹⁹ Mladým novomanželům nemohlo časté obcování uškodit, nicméně se nedoporučovala překročit pravá míra. Tu měli poznat druhý den po souložení, a pokud na sobě pozorovali jistou ochablost, bylo zřejmé, že ubylo více síly, než bylo třeba a prováděný akt byl velmi intenzivní, tedy nežádoucí. Bylo proto nutné, aby manželé druhý den „vypadali úplně jaře, plni síly a svěžesti, tělesné i duševní, pokud možno více než po jiných nocích.“¹⁰⁰ Příroda podle tehdejších osvětových spisovatelů dobře zajistila doby, kdy „nebyla“ soulož možná a pomohla tak k odpočinku těla i duše. Jednalo se především o nesouložení během menstruace, těhotenství a v době po porodu. Poslední dva příklady byly často porušovány a krátkou dobu po slehnutí muž kolikrát přivedl ženu opět do jiného stavu. Žena byla dlouhou dobu po porodu oslabená a další těhotenství mohlo mít vliv i na kojení dítěte a nejen to: „*Poněvadž pak nynější ženy vyšších kruhů jsou k tomu velice málo silou obdařeny, počnou po druhém šestineděli churavěti, jejich krása vadne, potřebují lázni, jakož i jiného, dlouhotrvajícího a nákladného lékařského ošetřování, poměry rodinné trpí za takových okolností a cenou toho jest ztráta manželského štěstí.*“¹⁰¹

Mezi další pádné důvody odepření sexu patřilo například i prodělání vážných chorob, kdy byla žena osláblá, a při souložení docházelo k bolestem. Žena měla být i odmítavá, když se její milý navrátil z hospody opilý nebo pod vlivem sexuálních stimulantů či opiátů.¹⁰² V mezích střídmosti tedy žena měla muži povolit ukojení jeho pudu pro dobro obou partnerů.

Někteří mladíci, kteří vyzkoušeli ukojení svých chťičů u prostitutek, se začali vědomě vyhýbat manželství, nebo se do něj jednoduše nehrnuli. Mohli si užívat peněz (pokud měli) pro svou prostopášnost a vše co od ženy požadovali, nacházeli prozatím u prostitutek. Asi se sami sebe ptali, proč by měli opustit svou mladickou svobodu a dobrovolně o ni přijít ve

⁹⁸RIBBING, Seveda. *Pohlavní zdravotní věda*. s. 51.

⁹⁹BATISTA, N. *Sebeochrana*. Praha : Rudolf Storch, 1900. s 31.

¹⁰⁰RIBBING, Seveda. *Pohlavní zdravotní věda*. s. 52-53.

¹⁰¹RIBBING, Seveda. *Pohlavní zdravotní věda*. s. 45.

¹⁰²DUFFEY, E. B. *Co ženy věděti mají*. s. 79.

sňatku manželském? To přímo ovlivňovalo průměrný věk při sňatku v druhé polovině 19. století, kdy klesal až na třicet let u mužů a šestadvacet let u žen.¹⁰³

Tento trend měl kolikrát za následek, že se žena nevdala vůbec, nebo si musela vybírat mezi mnohem staršími, často bohatými, muži nebo vdovci. Někteří rodiče z hmotných prospěchů nutili svou dceru k takovým sňatkům, sotva co vyrostla z dětského věku. To nepochybně mělo vliv na její zdraví, jelikož její mladičké tělo bylo ještě ne zcela vyvinuté, nemluvě o psychické stránce, a sexuální působení bylo víceméně nebezpečné.¹⁰⁴ Problematickou se také jevila brzká svatba velmi mladých párů. Jejich sňatek byl víceméně konán z velké lásky a potřeby ukojení chťiče. Často po opadnutí tohoto poblouznění se manželé stávali navzájem lhostejnými. Mezi další netypické sňatky patřily ty, které konali lidé postaršího věku, kde z takovéhoto manželství vznikaly slabé a často nemocné děti, pokud se ovšem vůbec povedly udělat.¹⁰⁵ V pokročilejších letech se také dostávala nechuť k pohlavnímu styku a celkově byl tento pud velmi oslabený. Zároveň potřeba provádět sex se jevilo jako nutné zlo, do kterého se musí oba manželé nutit. Ochabování činnosti pohlavního ústrojí se obvykle jevilo kolem pětáctýřicátého roku ženy a pětápadesátého roku muže, ovšem u každého jedince se věk různil. Vliv na délku funkčnosti pohlavních orgánů měl střídavý život, nebo na straně druhé, onanie spojená s prostopášností. Nicméně se objevovaly i případy, kdy muž ve věku 75 let oplodnil ženu.¹⁰⁶ Bylo tedy pro společnost lepší, aby stárnoucí lidé manželské svazky neuzavírali, protože z toho plynuly jen problémy. Jejich děti nemohly být zdravé, ani krásné, a pokud přežily první léta života, pak stejně živořily.

Manželství tedy bylo prostorem, kde diskurz působil s největší měrou. Moc, která sem doléhala, měla snahu naprostého podrobení a kontroly těch, kteří uzavřeli sňatek. Je to pochopitelné, protože odsud měli vzejít budoucí občané. Diskurzy, které zde probíhaly lze identifikovat jako velice intenzivní, zaměřující se především na společnou sexualitu, kterou bylo nutné udržet v rovině rozmnožování. Sexualita zde byla potlačována z důvodu šetření těla, které se vlastně tím stávalo kontrolovatelné. Toto byl přímý následek snahy o kontrolu těla, které mělo být zdravé a fungující a sebemenší „přehnaná“ sexualita byla z tohoto důvodu nežádoucí, protože se v 19. století jevila jako velice škodlivá s dalekosáhlými následky i do budoucna. Subjekty, které byly začleněny do diskurzu této moci, existovaly především

¹⁰³ LENDEROVÁ, Milena - JIRÁNEK, Tomáš - DOUŠOVÁ, Hana. *Dějiny každodennosti* „dlouhého“ 19. století. 2. díl. s. 56.

¹⁰⁴ BATISTA, N. *Sebeochrana*. s. 33.

¹⁰⁵ tamtéž

¹⁰⁶ BATISTA, N. *Sebeochrana*. s. 34.

v rovině manželství – církve. Lze tvrdit, že víceméně byl dohled podobný všude, díky ještě stále intenzivní církevní moci.

2.4 Rodinné prostory

Rodina byla základní prvek lidské společnosti a vlastně také přirozený následek pohlavního poměru. Důležitou roli ve výchově dítěte hrála matka, nebo její zástupkyně ať už šlo o kojnou, chůvu či vychovatelku.¹⁰⁷ Rodina byla útočištěm mravních ideálů, místo kde se vychovávali budoucí občané. Všichni, kteří později obohacovali národ, vzešli právě z domácností, z okolí „rodinného krbu“. Základ národa šlo sledovat i v rodinné rovině, a ten kdo miloval svou rodinu, byl schopen se obětovat nejen pro ni, ale i pro národ, což je z hlediska státu více než potřebné. To patřilo mezi hlavní důvody důsledné kontroly a regulace ze strany státu, tak i církve. Do rodiny bylo také potřeba přenést společenský život a ruch, protože rodinné prostory měly být místem, kde se stýkala obě pohlaví, a navzájem se obohacovala.¹⁰⁸ Nejdůležitějším přítomným faktorem v rodině měla být láska, s ní mohlo štěstí a kvalita rodiny, potažmo dětí, jen vzkvétat.

Otec s dětmi vlídný vztah moc často nemíval, brzy ráno chodíval do práce a jeho návraty domů byly v době, kdy už děti většinou spaly. Kolem jeho osoby se formoval kult, tak jako kolem jeho práce. I přes nižší kontakt s dětmi, který se často dostal až k ignorantské hrubosti, si otcové dokázali vytvořit pozitivní vztah k dítěti.¹⁰⁹ V „*Pohlaví, lásce a otcovství*“ stojí: „*Je ovšem pravda, že teprve při vlastním dítěti otevrou se ti oči zcela dokořán pro všechnu krásu a veškerem [!sic] půvab dětský, pak teprve si uvědomíš, jak rozkošný jest takový mlad'ouneký život – bělouneký, své první lupínky otvírající lidsky zrak.*“¹¹⁰ Poznáním nové lásky k potomstvu se otec přiblížil k tajemným pramenům života a pokud se mu jich nedostávalo, tak scházel v jeho životě „[...] *tón jenž tvoří plnost životního souzvuku.*“¹¹¹

Aby rodiče byli na své děti patřičně hrdí, bylo je potřeba také řádně vychovat, neboť jak byly vychovávány v dětství, takovými se staly v dospělosti. Rodičům byla svěřena do

¹⁰⁷ HALÍŘOVÁ, Martina. *Sociální patologie a ochrana dětství od dob osvícenství do roku 1914 : Disciplinace jako součást ochrany dětství*. Pardubice, 2009. s 136. Diplomová práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická.

¹⁰⁸ LUŽICKÁ, Věnceslava. *Žena ve svém povolání*. Praha : V. Lužická, 1872. s. 14.

¹⁰⁹ MILENA, Lenderová ; KAREL, Rýdl. *Radostné dětství?* s. 153.

¹¹⁰ ZÁHOŘ, Zdeněk. *Pohlaví-láska otcovství*. Praha : Odkaz, 1920. s. 31.

¹¹¹ ZÁHOŘ, Zdeněk. *Pohlaví-láska otcovství*. s. 32.

rukou živá, nevědomá bytost, proto matka s otcem by měli svou přirozenou autoritou vést dítě jeho životní drahou. Svou výchovou ho mohli naučit být dobrým i zlým dle své libovůle jim ve výchově svěřené. Výchova dítěte byla odjakživa povinností rodičů a náprava kleslých národů vždy vycházela z výchovy mládeže.¹¹²

Hlavním prostorem výchovy byla domácnost, kde vládl a panoval otec společně s matkou, spoluvládkyní, která ho doplňovala. Dům se postupně stával místem, kde se obstarávala výživa dětí, a konaly se zde všední záležitosti, radosti i starosti. Kvalitní domov museli tvořit rodiče, matka a otec, v harmonickém souznění. Ovšem většina domácností trpěla jednostranným a ponižujícím vlivem, protože se často nedostávalo otcovské péče.¹¹³ Na dítě měla velký vliv právě matka, která většinu svého času trávila nejvíce v domácnosti s dětmi. I přesto, že při porodu dítě působí nesmírné bolesti a strádání matky, nebylo pro ni nic dražšího než její potomek.¹¹⁴ Hlavní povolání ženy bylo naplněno přivedením lidského potomka na svět, to jí povzneslo na výši lidské důstojnosti, jak v mravním, tak i občanském směru.¹¹⁵

Základním bodem výchovy bylo pohlaví dítěte a sociální původ rodičů,¹¹⁶ a zpravidla byla rodina pro většinu dětí jedinou institucí, v níž probíhaly intenzivní sociální styky, vzdělání a příprava na budoucí život.¹¹⁷ Ovšem toto byla představa ideálu a pravda byla mnohokrát jinde. Podle sociálního původu se odvíjelo směřování výchovy, kde se ve vyšších vrstvách prosazovala představa uplatnění např. v tehdy rychle se rozrůstajících podnicích, církevní či státní správě nebo ve stále prestižní armádě. Středostavovská společnost zase směřovala budoucnost, především syna, k převzetí pozice nebo řemesla po otci. Nakonec se nejnižší vrstvy snažily o co nejrychlejší začlenění dítěte k obživě vlastní rodiny, proto některé děti z nejnižších vrstev začínaly brzo pomáhat doma nebo na poli, což bylo žádoucí k přípravě na těžký budoucí život v dané společenské vrstvě.¹¹⁸ Význam cílené rodinné výchovy se během celého 19. století dostával do sfér pedagogického myšlení. Vznikala pedagogická literatura, jež radila jak co nejlépe vychovávat dítě. K rozšiřování rad probíhalo ze stran farářů, dobových výchovných příruček a také z úst emancipovaných žen. Probíhaly

¹¹² KODYM, František Vlastimil. *O vychování mládeže v našich domácnostech*. Praha : Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých, 1884. s. 9.

¹¹³ BLACKWELL, Elizabeth. *Rada rodičům : O mravní výchově dětí se zřetelem na pohlaví*. Praha : Jan Laichter, 1900. s. 33.

¹¹⁴ BLACKWELL, Elizabeth. *Rada rodičům*. s. 11.

¹¹⁵ LUŽICKÁ, Věnceslava. *Žena ve svém povolání*. s. 84.

¹¹⁶ HALÍŘOVÁ, Martina. *Sociální patologie a ochrana dětství od dob osvícenství do roku 1914*. s. 36.

¹¹⁷ MILENA, Lenderová ; KAREL, Rýdl. *Radostné dětství?* s. 140.

¹¹⁸ HALÍŘOVÁ, Martina. *Sociální patologie a ochrana dětství od dob osvícenství do roku 1914*. s. 38.

zdravovědné přednášky, přednášky o domácnosti i všeobecné mravní výchově dětí.¹¹⁹ Takovéto osvětové přednášky ale probíhaly především v úzkých skupinách privilegovaných rodin, které měly dostatek prostředků nebo důležitých styků.

Rodinné prostory, podobně jako manželství, se staly také místem intenzivního působení moci. Diskurzy, které zde probíhaly, působily především na kvalitní výchovu dětí, které měly být ochráněny před negativními vlivy. Byla zde vyvíjena snaha působit i na rodiče, kteří měli být svým dětem ctnostnými vzory, měli jim poskytovat kvalitní a zdravé prostředí. Tyto a další faktory uvedu v následující části, kde přiblížím obsah zdravotnických a výchovných příruček se zřetelem na pohlavní stránku dětí.

¹¹⁹MILENA, Lenderová ; KAREL, Rýdl. *Radostné dětství?*s. 141.

3. Odborná literatura a směřování k ideálu výchovy

V této kapitole pracuji především s literaturou, která je dostupná online díky projektu *Kramerius* Národní knihovny ČR. Příručky, které jsem studoval, se především týkaly zdravotní výchovy. Tvořili je především vzdělaní lidé, z okruhu lékařství i pedagogiky. Všichni se snažili o srozumitelné podání mravních problémů a jejich zdravotních následků, které se vyskytovaly ve společnosti. V následujících podkapitolách si přiblížíme jejich bližší obsah, kde uvedu jedny z nejdůležitějších úryvků pro naši práci.

3.1 Zdravotnické a výchovné příručky

Ve druhé polovině 19. století začaly na našem území vycházet různé zdravotnické příručky v českém jazyce, které se zabíraly zdravím populace, radami ke kvalitnímu manželskému soužití, tak i údělem ženy a muže. Často se jednalo o překladové práce obohacené vlastními názory českých spisovatelů. Díky jejich zaměření bylo nutné, aby se také okrajově dotýkaly sexuality. Tyto publikace měly za úkol rehabilitovat¹²⁰ a vnést do temných zákoutí sexuality světlo, tak jako měly za úkol směřovat populaci ke zdravějšímu a zdrženlivějšímu stylu vlastního života. Zároveň lékaři, kteří je tvořili, se stavěli do opozice proti spisovatelům krásné literatury, jež: „[...] *speciální otázku z fyzické nebo psychické sféry pohlavního života přetřásají [...] a ojedinělá pozorování zevšeobecňují [...]*“.¹²¹

Tyto spisy o pohlavním životě byly často zavrhovány nebo odsuzovány a svým posláním podle mnohých spíše „*znemravňují, odhalují tajemnou roušku, která halí pohlavní život [...] a ponukají je k páchání zla.*“¹²² Popisováním jevů, které byly dlouhou dobu tabu, ale přesto o nich každý věděl, mělo za následek jistou nevraživost a nechuť ke studiu těchto příruček. Nebylo se čemu divit, když se popisovaly věci, které měly být přítomny jen za dveřmi obydlí. I sám Seveda Ribbing začal svou přednášku Pohlavní zdravotní výchovy s jistým ostychem: „*Nebudete se diviti, připomenu-li, že dnes vstupuji na katedru s mnohými rozpaky.*“, a dále pokračoval: „*Thema o kterém chci mluvit, předvádí se tak zřídka k veřejné a zároveň důstojné rozpravě, že jistě mnohý každému podobnému pokusu hledí vstříc*

¹²⁰ LENDEROVÁ, Milena - JIRÁNEK, Tomáš - DOUŠOVÁ, Hana. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století*. s. 62.

¹²¹ RIBBING, Seveda. *Pohlavní zdravotní výchova*. s. 8.

¹²² BATISTA, N. *Sebeochrana*. s. 1.

s největším odporem.“¹²³ Tato ostýchavost byla dána chladným přijímáním sexuality společnosti 19. století. Nicméně příručky byly následkem nutnosti o ní (sexualitě) mluvit a spravovat ji, jelikož sama je již od počátku 18. století postupně analyzována, klasifikována a kategorizována v politickém, ekonomickém a technickém směru.¹²⁴

Na dětskou mysl všechny dojmy působily s velkou intenzitou. Pro dítě bylo také dobré, aby našlo dětský vzor, ke kterému vzhlíželo. Tím nejdokonalším vzorem mu mohla být matka.¹²⁵ Působení matky se hluboce zářovalo v každém člověku a při nejtěžších chvílích se často myslelo na ni, na ochránkyni vedoucí dítě k ctnosti a dobrotě. Matka měla v domácnosti dítěti vštěpovat základní mravy a spoluutvářet jeho charakter. Ne vždy ho mohla vést správným směrem, mohly nastat situace, kde se dítěti v domácnosti nedostalo jen laskavé výchovy a dítě si mohlo tyto následky nést dále, a také je mohlo aplikovat při výchově vlastních dětí. Nejen domácnost, ale i prostředí kolem domova byly pro rozvoj dítěte důležité. Pokud se nacházeli v jeho okolí špatní lidé necudných řečí, vše co zaslechl nebo uviděl, se do něj hluboce vrylo a poznamenalo ho. I kdyby hned tyto špatnosti nepůsobily, zanechaly v duši dítěte semeno, které časem samo vzklíčilo. Proto rodiče měli mít na paměti, s kým se jejich děti kamarádí a stýkají, aby se od nikoho nic špatného nenaučily.¹²⁶ Přesto existovaly situace, kdy se doma dozvěděly necudné a nemravné povídačky od svých chův a služek (pokud je měly). Proto matky měly chůvy vybírat s rozmyslem.

Motivem zdravotnických příruček bylo především zdraví dětí, tak i celé rodiny. Toto zdraví vycházelo ze střídavé potavy, otužování a dostatečného pohybu dětí. Hlavním sexuálním motivem zdravotnických příruček bylo potlačení pohlavního pudu a směřování jeho kontroly rozumem. Tento pud neustále instinktivně trval, a pokud nebyl rozumem potlačován, dostával dotyčného na nežádoucí scesti. Bylo proto potřeba, aby se rodiče k dětem rozumně chovali a navedli je k jistému ovládnání svých vrozených pohlavních pudů. Příručky tedy nebyly přímo určeny dětem, hlavně ty které se týkaly onanie, jelikož by jim děti neporozuměly a kniha by se minula svým účinkem.¹²⁷ Měly být uloženy v knihovně či šuplíku těch lidí, jimž byla svěřena výchova, aby byly vždy při ruce. Díky návodům v nich obsažených se mohli rodiče důkladně dozvědět o různých následcích a způsobech k jejich zamezení. Lidé v nejbližším okolí dítěte, ať už jde o rodinu, sousedy, učitele nebo církevní

¹²³ RIBBING, Seveda. *Pohlavní zdravotvěda*. s. 7.

¹²⁴ FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědě*. s. 30.

¹²⁵ KODYM, František Vlastimil. *O výchování mládeže v našich domácnostech*. s. 11.

¹²⁶ KODYM, František Vlastimil. *O výchování mládeže v našich domácnostech*. s. 14.

¹²⁷ BATISTA, N. *Sebeochrana*. s. 70.

hodnostáře, mohli efektivně zpozorovat neduhy a kvapně proti nim zasáhnout. Všichni kolem dítěte byli podněcováni ke kvalitnímu a rozumnému vývoji dětského těla a duše, kde sama sexualita byla potlačována, jakoby ani neexistovala.

Děti měly být ochráněny před různými nástrahami, před okolními vlivy, působícími na jejich duševní zdraví, tak i zdraví fyzické. Škodlivé vlivy působící na dítě měly být eliminovány. Nebylo třeba, aby si děti někde ublížily, nebo se jim stalo újmy i na duši škodlivými vlivy a sprostými slovy.¹²⁸ Vychovatel měl dítě především držet v určité kázni, aby nekonalo bujarou činnost a mělo být neustále zaměstnáváno, aby mohutnělo na duchu i síle.

3.2 Pohlavní pud

Duše člověka dokázala působit na celou nervovou soustavu a orgány těla, proto bylo nutné ji ovládat, aby nekonala nadvládu nad tělem.¹²⁹ Tyto pudy musely být kontrolovány vlastní vůlí, protože samy by způsobily mnohé škody, a proto se muselo dbát na důslednou výchovu. Pohlavní pud byl pramenem života a bylo nezbytné, aby člověk tuto funkci co nejvíce ovládal. Jedinec byl směřován k omezení tohoto pudu, nicméně pro přežití pokolení byl nezbytně nutný. Péče o pohlavní pud probíhala v mnoha případech více než u jiných tělesných funkcí v dětství a dospívání.

Společnost potřebovala vychovat kvalitní populaci, sama předávala své kvality do dalších pokolení a do popředí se dostala i dědičnost. Základním cílem bylo docílení stejného počtu opačných pohlaví a délky života. Vztahy mezi lidmi se neměly zakládat na různých nerovnostech a postupný, nenáhlý vývoj pohlavního pudu při dobrém a vzdělaném vedení, měl mít za následek nevinnou společnost, kde se pravým ideálem mužnosti stalo sebeovládání. Toto vzdělání zároveň bojovalo proti špatným rodinným zvykům, které ideální výchovný vývoj ničily a tím poškozovaly společnost.

Elizabeth Blackwell o pohlavním pudu psala: „*Pud pohlavní je stálá a nezbytná podmínka života našeho, je základní podmínka společnosti lidské. Je to nejprudší síla přirozenosti lidské.*“¹³⁰ Lidé ovšem tuto základní přirozenost nedokázali moc ovládat a

¹²⁸ KODYM, František Vlastimil. *O výchování mládeže v našich domácnostech*. s. 17.

¹²⁹ BLACKWELL, Elizabeth. *Rada rodičům*. s. 17.

¹³⁰ BLACKWELL, Elizabeth. *Rada rodičům*. s. 3.

neřízeně ukájeli svůj pohlavní pud.¹³¹ Protože byl hybnou silou veškerého života, nebylo ho možno zničit ani výrazně omezit, tak se ho stát snažil uzavřít do manželství a také proto trpěl prostituci.

Lidí se často zmocňoval stud a odpor, pokud se kdokoliv zabýval tímto tématem, ale mnozí z osvícenců 19. století předsudky opustili a začali tento předmět zkoumat a vzdělávat. Dbalo se především na morální stránku výchovy, na vzájemné vztahy mezi hochy a dívkami včetně toho až jednou dospějí. Rodiče proto měli nezbytně poznat fyziologické náležitosti, aby pochopili úkoly mravní výchovy.¹³²

Důležitým znakem lidského života bylo, že trvalo dlouho dobu, než dovršil dospělosti. Snad neexistovalo zranitelnější mládě, než to lidské, které bylo po narození ještě několik let naprosto bezmocné a odkázané na pomoc rodičů. Při výchově bylo také potřeba brát ohled na přirozený a postupný tělesný růst. Pokud se tak nestalo, mohlo se stát, že schopnosti, které měly být dítěti utajeny, se probouzely dříve, než měly.¹³³ Nucení dítěte k namáhavé práci, ať už fyzické, či duševní, mělo za následek zakrňování svalstva a trpění chorobami žaludku nebo mozku. Tak jako měly výše zmíněné faktory vliv na zdraví dítěte, mělo brzké probouzení pohlavního pudu také negativní vlivy. Bylo proto potřeba stanovit hranici pohlavní dospělosti a schopnosti k manželskému životu.

Pohlavní zralost byla doba, kdy v dětském těle počaly změny, umožňující se stát rodičem. Na dětech se začaly projevovat rozdíly, které mezi děvčetem a chlapcem do té doby nebyly patrné. Dívka nabývala v této době plných a kulatých tvarů, chlapec se na druhou stranu stal mohutnějším a svalnatějším. Další druhotné znaky byly růst ochlupení na intimních místech, u chlapců i na tváři a pod nosem, a změna hlasu patrná také více u chlapců než děvčat. Kdy nastala tato doba, nešlo přesněji určit, nicméně se vyskytovala mezi sedmnáctým až jednadvacátým rokem.¹³⁴ Dle jiných zdrojů mohla začít již od šestnáctého do čtyřiaadvacátého roku u chlapců, u dívek od čtrnáctého do dvacátého roku života.¹³⁵ Přesné určení věku pohlavního dozrání bylo tedy individuální a nejednotné. Mezi fyzické změny spojené s dospíváním dívek patřila menstruace, v té době zvaná více názvy, například „čmýra“.¹³⁶ Dostavovala se zpravidla jednou za měsíc (proto se jí také říkalo měsíčky), ale

¹³¹ *Člověk a jeho poměr k přírodě*. Praha : Alois Hynek, 1879. s. 9.

¹³² BLACKWELL, Elizabeth. *Rada rodičům*. s. 8.

¹³³ BLACKWELL, Elizabeth. *Rada rodičům*. s. 12.

¹³⁴ BATISTA, N. *Sebeochrana*. s. 23.

¹³⁵ MILENA, Lenderová ; KAREL, Rýdl. *Radostné dětství?*. s. 236.

¹³⁶ BATISTA, N. *Sebeochrana*. s. 36.

byly časté případy, kdy se objevovala nepravidelně. „*Toho příčinou bývá špatná, nebo zase přílišná výživa, nestrádané požívání lihovin, ledových nápojů, octa, čaje, čerstvého ovoce, též pročišťující prostředky, výstřednosti pohlavní, přílišný pohyb těla, koupání nohou ve studené vodě, onanie, pobouření mysli a jiné.*“¹³⁷ Je s podivem, že nepravidelnosti periody dávaly za vinu jedení čerstvého ovoce, které by mělo mít právě opačný vliv na její pravidelnost. Paradoxně k pravidelnosti přispívaly teplé sedací koupele nebo vhánění vodní páry do rodidel.

I chlapců se týkala jistá obdoba vylučování tělních tekutin spojených s dospíváním – jednalo se o tzv. „polluci“, čímž se rozumělo samovolné vyměšování semene při spánku, způsobené nahromaděním ve varlatech. Příčinou tohoto problému bylo většinou podráždění smyslným snem, pozdní večeří a celkově nepravidelným stravováním, drážděním mysli necudnými myšlenkami během dne, ale největší vliv mělo brzké tělesné obcování a onanie.¹³⁸

Kromě fyzických změn probíhaly v pubertě také změny psychické, kde měly být tyto projevy přijímány rodiči s určitou rezervou. Dítě počalo být sebestředné, nepokojné a upozorňovalo na sebe více, než bylo zdrávo.¹³⁹ Díky těmto změnám, které se vyskytovaly během puberty bylo nutné podrobit mladá těla důsledné kontrole a zároveň o těchto problémech poučit autority, které podle svého uvážení měly dítě s touto problematikou obeznámit.

3.3 Prostituce

I přesto, že se dítěti mohlo dostat sebelepší výchovy, tak se do budoucna nevyhnulo dalším společenským nástrahám poté, co opustilo rodinný dům a vstoupilo do další fáze života. Na přelomu 19. a 20. století byl přes veškerou snahu lékařů, pedagogů vliv jejich publikací stále malý a dítě se po opuštění domu velmi často setkalo s mravním zmatkem.¹⁴⁰ Nová společnost, kterou mělo šanci poznat, nedávala další jasnou představu o jeho správném chování, ke kterému by mělo dále směřovat. „*Takový hoch buď si zachová zdraví a ctnost po celý život, nebo se z něho stane veliký mravní hrdina, bude-li obklíčen velikým pokušením, anebo konečně upadne po dlouhých a velikých bojích, jež svede se svou dřívější ctností.*“¹⁴¹

¹³⁷ BATISTA, N. *Sebeochrana*. s. 36.

¹³⁸ BATISTA, N. *Sebeochrana*. s. 82-83.

¹³⁹ MILENA, Lenderová ; KAREL, Rýdl. *Radostné dětství?*. s. 237.

¹⁴⁰ BLACKWELL, Elizabeth. *Rada rodičům*. s. 35.

¹⁴¹ BLACKWELL, Elizabeth. *Rada rodičům*. s. 36.

Vlivy, na které ho rodina nedovedla připravit, narušovaly jeho předchozí pohlavní vývoj. Mladý muž, jinoch, se najednou setkal s tím, že jeho nové okolí žije podle jiných představ, podle jiného vzoru chování a viděl-li takové chování u většinové společnosti, začalo se mu zdát správné. Jeho vrstevníci se ho ujali a začali ho vychovávat podle sebe a příležitosti k nečestnému mohl vidět všude kolem sebe.

V nové společnosti se mu nejnadhěji nabízela možnost využít služeb prostitutky. Zweig ve svém díle „*Svět zítřka*“ psal o dostupnosti prostitutek ve větších městech takto: „*Zatímco dnes potkáme prostitutku v ulicích města tak zřídka jako koňský potah v jízdní dráze, tehdy byly chodníky prodejnými ženami posety natolik, že bylo těžší se jim vyhnout, než je najít.*“¹⁴² Mnoho mladíků přišlo o své panictví právě díky prostitutkám. Tímto činem se dopustil hříchu na své nevinnosti a ctnosti, kterou předtím měl nabýt v rodině. Jeho zdrženlivost, které se měl držet co nejdéle, byla nenávratně ztracena a cesta zpátky od pokušení bývala většinou náročná, ne-li nemožná. Někteří rodiče svého syna chtěli ušetřit od návštěv prostitutek a veřejných domů a snažili se opatřit synovi děvče, které ho zaučí. V bohatších rodinách tuto roli sehrávaly často služky s vědomím rodičů. Společnost to jistě brala jako nutné zlo, ale ne větší než poskytnuté z veřejného domu.

Na počátku 20. století se prostituce definovala jako „*úplné oddání smilstvu nebo jako nemanželské poddání se ženy muži*“¹⁴³, poté se k této definici přidalo, že se tak koná za peněžitou nebo jinou odměnu.¹⁴⁴ Středověká křesťanská morálka zahájila s prostitucí boj a doufala, že mravnost křesťanství ji úplně vyhubí. Tomu se tak nestalo a stát i církve musely prostituci tolerovat, aby zabránily smilným útokům na dívky a počestné ženy.¹⁴⁵ V 19. století byla vidět názorná kontinuita mocenských vztahů k prostituci. Dále přetrvávala a vznikly dvě formy prostituce – tajná a dovolená. Tajnou stát zákonem odsuzoval, nicméně ji stejně byl sám nucen tolerovat. Kontrolovanou prostituci sledoval s pomocí policejní kontroly, kde se prostitutka musela nechat lékařsky vyšetřit dvakrát týdně kvůli možnosti pohlavní choroby či jiné nemoci a pokud byla shledána nemocnou, musela se dostavit do nemocnice, kde byly speciální oddělení pro prostitutky. Další formou dohledu se jí dostalo živnostenské oprávnění, takže podléhala zdanění.

¹⁴² ZWEIG, Stefan. *Svět včerejška*. 2. vyd. Praha : Torst, 1999. s. 77. ISBN 80-7215-083-9.

¹⁴³ BATISTA, N. *Sebeochrana*. s. 174.

¹⁴⁴ tamtéž

¹⁴⁵ BATISTA, N. *Sebeochrana*. s. 175-178.

Prostitutky většinou pocházely z nuzných poměrů, neúplných či nefunkčních rodin. Určitým prostředkem k nápravě ve výchově byly školy, které měly napravit nekvalitní výchovu rodičů a směřovat dívky k předvídatelnosti jejich chování.¹⁴⁶ Specifickou prostitucí byla dětská, která byla zapříčiněna rodiči, kteří své dítě nabízeli za úplaty.

Jinochu, který vyhledal služeb prostitutky, se dostalo sice fyzického potěšení, ale bez duševního uspokojení. Jinoch „nevědomě zašlapává do bláta své rodné právo na bohatou, složitou, nekonečnou lásku lidskou, již sobě podmanila prostá, obmezená vášeň živočišná.“¹⁴⁷ Taková osoba se stala služebníkem svých vášní a jeho síla zdrženlivosti byla zmařena. Nejen tento akt měl působit na psychiku chlapce, nýbrž také na jeho fyzickou stránku. Ztráta sebeovládání měla mít za následek popudlivost, kdy se dotyčný rozčiloval pro každou maličkost, přestože se projevovala pozvolna a ne náhle, nicméně měla být stejně nebezpečná. Tělesný poklesek měl probudit v těle skryté nebo děděné nemoci. Jako hmatatelný důkaz zhoubného vlivu pohlavních neřestí přikládala ve své publikaci Blackwell výpočty o délce života předkládaných životními pojišťovnami. Tvrdila, že úmrtnost mužského pohlaví mezi osmnáctým a pětadvacátým rokem vybočuje z průměru a je mnohem vyšší.¹⁴⁸ Za následek tohoto trendu si kladla právě hověni vášním, které tedy podle zmíněných výsledků přivozovaly brzkou smrt. Je sporné, zda tyto problémy ovlivňovaly úmrtnost. Koncem 19. století se průměrně jedna třetina lidí v jedné generaci nedožila dvaceti let a šance pro děti vychovávané mimo manželství dožít se tohoto věku byla desetiprocentní.¹⁴⁹

Tak jako na muže měla prostopášnost vliv i na ženu. I ony, především z chudých vrstev, se stávaly necudnými a některé z nich mohly za svedení mladého muže.¹⁵⁰ Jako následek svých prohřešků se z ženy měla vytratit způsobilost starání se o domácnost, střídmost, čistost, pilnost apod. Ženy všeobecně jako muži byly ovlivněny prostředím, ve kterém žily. Těžká sociální situace a špatně placená práce měla za následek rychlý přesun k nemravným činnostem, kde dostala prostor k vydělání alespoň minima na živobytí.

¹⁴⁶ HALÍŘOVÁ, Martina. *Sociální patologie a ochrana dětství od dob osvícenství do roku 1914*. s 82.

¹⁴⁷ BLACKWELL, Elizabeth. *Rada rodičům*. s. 39-40.

¹⁴⁸ BLACKWELL, Elizabeth. *Rada rodičům*. s. 43.

¹⁴⁹ HORSKÁ, Pavla. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha : Panorama, 1990. s. 358-360. ISBN 80-7038-011-X.

¹⁵⁰ BLACKWELL, Elizabeth. *Rada rodičům*. s. 48.

3.4 Onanie

Mezi největší morální problémy 19. století patřila onanie, která podle tehdejších „osvětových“ názorů byla velice škodlivým jevem, jež byl příčinou mnoha duševních, tak i fyzických nemocí, proto ho bylo potřeba vymýtit. Toto „*hnusné a ohyzdné počínání*“¹⁵¹ bylo značně rozšířeno, a docházelo neustále k jeho rozšiřování.¹⁵² Lékaři a zdravotníci nebyli sto nalézt přímou příčinu sebeukájení mládeže, možno také proto, že o sebeukájení „*s nejúzkostlivější upejpavostí o všem, co s tím souvisí, se mlčí.*“¹⁵³ Nejen děti, ale i dospělí se mohli oddávat onanii, ve smyslu něčeho nepřirozeného. Mezi způsoby onanie šlo zařadit i různé odlišné chování, jako například zmíněné nerovné manželství.¹⁵⁴ Takovéto špatné chování plodilo další, protože dotyční dávali průchod své představivosti.

Spisovatelé zdravotnických příruček dávali za příčinu „náchylnosti“ k onanii blíže neurčené cizorodé látky, mající vliv na pohlavní pud či smyslnost. Bylo proto potřeba zamezit takovému vyměšování, aby nedocházelo k sexuálnímu stimulu. Hlavně právě proto o těchto problémech začali psát tehdejší spisovatelé, aby docílili „otevřené“ mluvy o tomto velkém problému. Představy o následcích onanie byly v 19. století velice závažné, vypovídající o snaze vymýtit tuto neřest a poukázat na její škodlivost. Většina domnělých chorob spojených s onanií se objevovala nahodile, ale se stárnutím se z nich stávaly nejrozmanitější zdravotní komplikace.

Onanisté se přirovnávali k sebevrahům, kteří sebe touto činností velmi poškozovali. Pohlavní ústrojí bylo totiž provázané nervy s celým tělem, tím pádem měla stát onanie za každým zdravotním i duševním problémem. Její škodlivost rostla, pokud se prováděla často, dlouze i vášnivě, a také tam, kde byl dán prostor obrazotvornosti. Následkem onanie mělo docházet k ochabnutí smyslů, pocitům slabosti, těžkého dýchání, různých poruch od trávení až po nepřiměřené pocení a tlukot srdce nebo tvorbu hemeroidů.¹⁵⁵ Nejvíce měla trpět nervová soustava, od které se odvíjely bolesti těla, návaly vzteku i smutku. Člověk „nemocný“ onanií měl také nechut' k práci, rychle se unavoval a nevydržel delší fyzickou námahu a při

¹⁵¹ KAPPER, Em. *Tajné nemoci obého pohlaví jak poznati a léčiti, a jak předejiti zlu*. Praha : Mikuláš a Knapp, 1876. s. 84.

¹⁵² KUHNE, Louis . *Nová věda léčebná čili nauka o jednotnosti všech nemocí a jejich na tom založené jednotné, léků i operací prosté léčení*. Praha : Tiskem a nákladem Edvarda Beauforta, 1896. 327 s.

¹⁵³ tamtéž

¹⁵⁴ KAPPER, Em. *Tajné nemoci obého pohlaví jak poznati a léčiti, a jak předejiti zlu*. s. 85.

¹⁵⁵ KLENCKE, Philipp. *Úplný domácí lékař : Lékařský rádce zdravých i chorých*. Praha : Bursík a Kohout, 1893. Díl II., N-Ž, s. 142.

obyčejném stání se musel brzy posadit.¹⁵⁶ Důsledky provozování onanie byly také spojovány s vlivem na vlastní charakter člověka, který byl ovšem daný prostředím a dispozicemi po rodičích. Rodiče či vychovatelé měli být na pozoru, když u dítěte zpozorovali různé náklonnosti k samotě, lhostejnosti vůči hlasitým hrám, velkou ostýchavostí vůči druhému pohlaví či zdržování se o samotě na různých nepřístupných místech.¹⁵⁷ Duševní následky onanie mohly dojít až ke vzniku a následnému šíření kretenismu.¹⁵⁸ Toho, kdo se jí oddával, šlo poznat i podle jeho vzhledu: „Zvláštním výrazem v obličejí označuje se téměř každý sebeprznitel a každá sebeprznitelka, výrazem, z něhož soudný lékař ihned poznává pramen choroby, jež však nelze vypsat slovy.“¹⁵⁹ Další vzhledové znaky popisuje Batista: „Oči bývají hluboko zapadlé, pod nimi objevují se temné kruhy, pleť obličejí bývá bledá, ruce vlhké a studené [...]“¹⁶⁰ Člověk postižený touto neřestí se také měl vyhýbat očnímu kontaktu, protože se mohlo stát, že v jeho očích někdo mohl zahlédnout známku neřesti, kterou prováděl.

Jedním z důvodů, proč se onanie také potlačovala, bylo nebezpečí, že dotyčný onanista mohl snadno zůstat u svých zvyků a už nepocítovat potřebu vyhledávat potencionální manželku. Tito samotáři byli pro společnost nanejvýš nebezpeční, nicméně většina kroků, především fyzických trestů,¹⁶¹ namířených proti onanii nemělo valných účinků, proto bylo potřeba působit na děti především mravně, působit na jejich rozumovou a citovou stránku podporovanou jak učiteli, tak okolím.¹⁶² Onanie také mohla vést k dalším neřestem jako například homosexualitě, či sodomitství (prznění zvířat). Tyto praktiky se mohly objevit u statkářů žijících o samotě díky jejich častému styku se zvířaty, nebo u žen milujících psy.¹⁶³ Na venkově byly k této neřesti větší dispozice, protože i děti mohly vidět na vlastní oči různé akty, které prováděla různá zvířata.

Takovéto působení na děti se však nemělo dít v přímé rovině odkrytí tajemství onanie a jejich následcích, ale právě dítě mělo být z takovýcho poučení vynecháno.¹⁶⁴ K vymýcení

¹⁵⁶ BATISTA, N. *Sebeochrana*. s. 79.

¹⁵⁷ K., V. *Věrný rádce pro mužské ve věcech pohlavních : poučení všem trpícím slabostí pohlavních ústrojů*. Praha : Alois Hynek, mezi 1862 a 1882. s. 51.

¹⁵⁸ *Člověk a jeho poměr k přírodě*. s. 11.

¹⁵⁹ KAPPER, Em. *Tajné nemoci obého pohlaví jak poznati a léčiti, a jak předejiti zlu*. s. 87.

¹⁶⁰ BATISTA, N. *Sebeochrana*. s. 80.

¹⁶¹ Škála fyzických trestů byla velká, od obyčejného bytí až po vázání rukou za zády. Používali se i tzv. pásy cudnosti, znemožňující dotýkání se pohlaví, s kombinací antiafrodiziaky (např. kafř či chlorid barnatý).

¹⁶² *Člověk a jeho poměr k přírodě*. s. 11.

¹⁶³ *Člověk a jeho poměr k přírodě*. s. 12.

¹⁶⁴ K., V. *Věrný rádce pro mužské ve věcech pohlavních*. s. 52.

onanie bylo potřeba rozumného vedení dětí, dopřání jim dostatečného pohybu, zdravého otužování, žádného alkoholu a dráždivých kořeněných jídel, které by trávil žaludek ve spánku a tím dráždil pohlavní orgány. Bylo i doporučováno nenosit těsné šaty, jež dráždily dotyčného třením.

Rodiče měli být hlavním kontrolorem čistoty dětí a tím jim vznikla i povinnost opuštění od stydlivosti, kterou zamlčovala dětem, co jim příroda od základu přikazovala. Nakonec nemohlo být sprosté to, co vedlo k vytvoření nejvyššího tvora na světě, a pokud se děti důkladně a slušně poučily o těchto náležitostech, mohla se jim odhalit pravda přírody, která jim vzápětí ukázala, jaké duševní a fyzické hrozby se řítily, když by páchaly hřích na sobě samých.¹⁶⁵ Doznání onanie u dítěte bylo velmi citlivým tématem, proto „[...] vyznání dosáhneme ještě nejsnáze, ptáme-li se šetrně bez výčitek a laskavě a nezahanbujeme-li ho.“¹⁶⁶ Rodiče měli proti onanii zakročit co nejdříve, především měli zabránit vyskytování se „organických příčin“,¹⁶⁷ vedoucích ke stupňování pohlavního pudu. Dítěti se nemělo dopřávat tepla, protože tím podle příruček stoupal chtíč. Oblečení, tak jako jeho lože i místnost, kde přebýval, neměly být příliš teplé. Do lože děti také měly uléhat jen ospalé, ale ne s vrstevníky nebo i rodiči, s rukama pod polštáři, aby nedošlo k nějakým neřestem, protože bylo velmi pravděpodobné, že se děti onaní přiučí od jiných, ať už ve škole, či doma. Přetrvávala myšlenka, že ti, co začali onanovat, byli s největší pravděpodobností k tomuto činu svedeni okolím nebo jen svou vlastní nevědomostí.¹⁶⁸

Vymýtit dispozice vedoucí k onanii bylo velice složité, ne-li nemožné. Životy lidí byly často zaměřeny jen na honbě po požitech, kde se morální stránka věci dostávala do pozadí. Kultura 19. století udělala z pohlavního pudu předmět mnoha spisů, obrazů, divadel i sociálních styků.¹⁶⁹ Lze tvrdit, že pohlavní pud byl vlastně všude přítomný a působící, ať už skrytě nebo otevřeně, a proto bylo potřeba ho zakrýt před mládeží, která byla nejdychtivějším a nejučenlivějším posluchačem, tím pádem i nejnáchylnějším.

Diskurzy okolo onanie v 19. století spojuje nebývale silná represe proti ní. O onanii bylo psáno jen v negativním smyslu. Diskurz probíhal v rovině zabránění této činnosti, protože mohla být příčinou všeho a čehokoliv – od nemoci po narušení duševního zdraví,

¹⁶⁵ Člověk a jeho poměr k přírodě. s. 10.

¹⁶⁶ KLENCKE, Philipp. *Úplný domácí lékař*. s. 146.

¹⁶⁷ KLENCKE, Philipp. *Úplný domácí lékař*. s. 145.

¹⁶⁸ BATISTA, N. *Sebeochrana*. s. 69.

¹⁶⁹ KLENCKE, Philipp. *Úplný domácí lékař*. s. 144.

narušující zdravou společnost. Vyřknutí „pravdy“ o následcích onanie se zhostili především lékaři, kteří ze své pozice vštěpovali rodičům informace o nebezpečí, které mělo postihnout jejich děti. Děti měly být víceméně poučeny o této neřesti, ale naprosto v negativním smyslu. Neměly jim být řečeny důvody, proč takovou činnost dělaly, nýbrž měly být seznámeny jen s negativy, které přinášela.

4 . Sbírky lidové slovesnosti

V následujících kapitolách se budu snažit přiblížit existenci sexuality v lidové slovesnosti, která se především tvořila na venkově. K této definici mi poslouží tři svazková publikace *Kryptadia* od Karla Jaroslava Obrátla. V ní lze sledovat určité stopy výskytu sexuality na příkladech různých anekdot, říkanek a písní, které Obrátil sbíral. Také nám umožňuje najít jisté stopy sexuálního chování u dětí.

Druhou publikací, která mi pomohla přiblížit tuto problematiku byla publikace *Jak vznikl život* od Zdeňka Záhoře, která vyšla až roku 1921, obsahuje 71 článků, které byly zaslány do soutěže, kterou vypsal Společnost pro potírání pohlavních chorob roku 1921. Tato kniha je členěna na 5 dílů, kde se každý zabíral různou problematikou vzniku života s ohledem na věk dítěte. I přesto, že vyšla v pozdější době než je vymezena moje práce, nese sebou podobné znaky diskurzu, který vznikl koncem 19. století.

4.1. Kryptadia

Jednu z největších sbírek lidové slovesnosti českého lidu učinil po dvacetileté sběratelské činnosti Karel Jaroslav Obrátil (1866-1945). Díky jeho vášnivě sběratelské činnosti nám Obrátil umožnil nahlédnout do takových slovních projevů a zvyků, které byly před ním i po něm raději zatajovány, oslabovány a cenzurovány. Obrátil se nevěnoval vznešenému poslání sexuality, nýbrž jejímu nízkému a sprostému vyjádření, a v tom tkvěla jeho největší zásluha. Název, kterým pojmenoval své sbírky – tedy *Kryptadia*¹⁷⁰ – byl přenesen z řečtiny a znamenal „skryté“ nebo „tajné“ věci. Jeho dílo ovšem zůstalo po dlouhou dobu své existence také skryté a tajné. Toto dílo bylo roku 1932 vydáno v nízkém počtu na vlastní náklady Obrátla, který ho ani do volného prodeje neuvedl, protože se obával cenzury z důvodu pornografického charakteru díla.

Texty, které během svého života sbíral, neupravoval a nechával je vyznít v přesně podobě, v jaké se k němu dostaly. Snažil se o podání neidealizovaného obrazu folklorní společnosti, protože se měšťanstvu často předkládal romantizovaný obraz českého venkova,

¹⁷⁰ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I*. 1. vyd. Praha : Paseka, 1999. 424 s. ISBN 80-7185-223-6.

který byl od reality značně vzdálený. Rozdílné vnímání sexuality a mravnosti na vesnici a ve městě lze rovnou názorně ukázat na hře pojmenované „*Ve městě a na vsi*“¹⁷¹:

„Ve městě: Andulinko zlatá, jsme sami doma, to se dnes budeme mít rádi!

Na vsi: Sakra, Ančo, není žádnéj doma! Zamrdáme si!

[...]

Ve městě: Jaro drahý, obejmi mne!

Na vsi: Tož si, Juro, na mne vlez!

[...]

Ve městě: Smím se odvážit pozvednout lem tvého šatu?

Na vsi: Tak si vyhrň sukně, Barčo!

[...]

Ve městě: Drahý, obejmi mne níže a sevři mne na svá prsa. Hořím nedočkavostí!

Na vsi: No tak, Juro, ještě ho tam nemáš?

[...]

Ve městě: Jaroušku, bojím se této chvíle, aby mi nebyla osudnou!...

Na vsi: Ted' by tak scházelo, abys mne zbouch'!“

Tato hra nám může být vynikajícím příkladem rozdílného vnímání sexuality na vesnici a městě. Sexualita u měšťanstva se zdála být více konzervativní než na vesnici. Dá se říci, že všude se prováděla, ale jinak se o ní vyjadřovalo. To potvrzuje i mínění, že na sexualitu v obyčejné lidové písni, či říkadle nedoléhalo intenzivně tabu a takováto vyjádření byla obvykle zjemněna pomocí různých dvojsmyslů a metafor.¹⁷² V případě, který jsem uvedl, k žádnému zjemňování nedošlo, ba naopak zde byly použity výrazy hrubého zrna, které mohly vyjadřovat povrchnější vnímání sexuality.

¹⁷¹ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu II*. 1. vyd. Praha : Paseka, 1999. s. 368-369. ISBN 80-7185-228-7.

¹⁷² HEMELÍKOVÁ, Blanka. Kterak naši předkové bývali veselé mysli a tabu se nelekali. In *Sex a tabu v české kultuře 19. století*. Praha : Academia, 1999. s. 30-32. ISBN 80-200-0685-0.

Místem, kde se sexualita vyskytovala, mohlo být během různých zábav a tancovaček, které dávaly podněty k necudným věcem. Zde probíhalo sblížování mládeže, která často byla pod opojným vlivem alkoholu a tance. Vznikal tu prostor k vyřčení něčeho neslušného a také i k jinak zavrhaným dotekům na těle. Například při tanečních zábavách mládež hrávala taneční hru, kde na svých tělech měla připevněnou slámu. Muzikanti neustále zrychlovali takt, až se všechny páry ocitly na zemi díky slámě, která sem jim zapletla pod nohy. Těsné obětí na zemi dávalo příležitost k necudnému osahávání, až se některé z párů odebraly pryč uspokojit své chťiče.¹⁷³ Podobné výstřelky probíhaly během oslav po sklizni obilí a také během žní, kdy kolikrát čeládka spala pospolu. „*Jak sa dojde z práce, tož to sa fryško něčo povečeří [...]. My si zavoláme muziku, zatancujem si venku aji zazpíváme [...]. To už si každý nejakú najde, ktorá ho nechá sebú vyspat [...].*“¹⁷⁴

Sexualita se mohla objevit i u různých vesnických zvyků, tak jako na svatého Štěpána, kdy děvčata chodila zrána umývat chlapce, dokud ještě spali. Mezi děvčaty kolovaly rady, ať chlapci nalijí vodu do poklopce.¹⁷⁵ Při těchto událostech se mohlo také stát, že chlapec při vstávání z postele měl erekci. Pak ještě dlouhou dobu mezi děvčaty kolovaly řeči, že onomu „*stál jak svíčka*“.¹⁷⁶ Na Slovácku se v 19. století držel zvyk tzv. „*jízdy králů*“¹⁷⁷, konaných na Svatodušní pondělí, kde jeli chlapci převlečení za děvčata na koních dědinou. Tento zvyk se dodržuje i nyní a je zapsán na seznamu nehmotného kulturního dědictví Unesco. Během této jízdy se zastavovali u obydlí, kde vyvolávali, co si kdo vzpomněl v souvislosti s daným obydlím. Obyčejné rýmovačky typu: „*Před týmto [!sic] domem je křížek, že má pan starosta velký bříšek*“.¹⁷⁸ přecházely k poněkud smělejšími a necudným: „*Před týmto [!sic] domem se velká hruška kloní, že „to“ vašej Mařeně pěkně voní*“.¹⁷⁹ Narážka na pohlaví obyvatelky se objevila i v dalších rýmech: „*Před týmto domem pes žere kůrku, že má vaša dívka chupatú [!sic] d'úrku*“.¹⁸⁰ a „*Před týmto domem stóji kráva, že vaša dívka každému ráda dává*“.¹⁸¹ Tato pořekadla prováděli mladí chlapci, kde nejmladšímu bývalo 12 až 14 let.¹⁸² Tím, že tuto

¹⁷³ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* s. 83.

¹⁷⁴ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* s. 91.

¹⁷⁵ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* s. 76.

¹⁷⁶ tamtéž

¹⁷⁷ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* s. 86.

¹⁷⁸ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* s. 88.

¹⁷⁹ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* s. 89.

¹⁸⁰ tamtéž

¹⁸¹ tamtéž

¹⁸² OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* s. 86.

jízdu posvětil starosta, mohl mít vědomí o tom, co mladíci u obydlí přednášeli, nicméně síla tohoto zvyku převyšovala nemravnosti v něm se vyskytující.

Příklady dětského sexuálního chování, které uvedu v následující kapitole na základě „*Kryptadii*“, nelze ovšem generalizovat a ani z nich vyvozovat všeobecné ukazatele sexuálního chování u dětí v 19. století. Na druhou stranu nám ukazují, že nemuselo existovat jen cudné dětské chování, které odpovídalo tehdejším ideálům, ale také mohlo dojít k sexuálnímu výstřelkům a nemravnostem, které se ovšem nemusely nutně dostat na povrch. Nejednalo se o sex jako takový, ale o různé příjemné doteky, zkoumání rozdílnosti pohlaví mezi dětmi i vlastní interpretaci zaslechnutí nečestností od chůvy nebo vrstevníků. Příjemné dotyky, které v tomto útlém věku nastávaly, měly za následek následné opakování této činnosti, které mohlo vést i k výpomoci mezi dětmi navzájem. Vznikl i jakýsi paradox masturbace, kdy byl dotyčný nucen vyhledávat skrytá místa k výkonu této činnosti, protože byl sám nutkán k tomu, aby tuto zálibu před rodiči skrýval.¹⁸³ Existovaly i případy, kde se děti oddávaly masturbaci během vyučování tak rafinovaně, že si ani učitel ničeho nevšiml, a i kdyby se mu to povedlo, pravděpodobně by stejně o tomto skutku pomlčel.¹⁸⁴

Nejen městské děti, ale i venkovské byly také naváděny ke stydlivosti od svého útlého mládí, nadále ve výchovném prostoru fungovalo potlačování a zjišťování sexuality ze strany faráře nebo učitele. A právě proto docházelo k barvitému, i když kolikrát jemnému popisování různých sexuálních činů v písničkách, říkadlech, vtipech apod. U malých dětí mohl vzniknout prostor ke škádlení při spatření odhaleného dívčího těla nebo chlapeckého těla. „*Já sem se ešce nigdá na sebe nedívala, enom tolej vím, že „to“ je velice moc škaredé.*“ Na tomto příkladě přišel mladé dívce pohlavní ústroj chlapce „škaredý“, přitom se svým vlastním tělem neměla ještě dočinění. Ostýchavost se mohla týkat nejenom těla opačného pohlaví, nýbrž dokonce těla vlastního. Zároveň mužské přirození dívka nazvala „to“, což mohla být známka, že nazývat věci pravými, nebo bližšími, názvy se jevilo značně nemravně. Tato skutečnost ale nemusela mít dlouhého trvání, protože již brzy děti objevily vlastní smyslnost těla a nabývala již po šestém roce pohlavních zkušeností.¹⁸⁵ Označování pohlavních údů bylo považované všeobecně za nemravnost. Nejjednodušeji se tyto orgány pojmenovaly slovem „to“, jehož význam se dal použít pro obě pohlaví. Děti mohly používat i jiných výrazů, ale nemusely znát pravý význam těchto slov, která se často mezi nimi předávala. Díky této představě

¹⁸³ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* s. 6.

¹⁸⁴ tamtéž

¹⁸⁵ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* s. 5.

„nevinosti“ rodiče tato říkadla apod. nezakazovala, nebo přinejmenším tolerovala. Tato říkadla často narážela na pohlavní orgány dětí a bylo zde patrné, že jimi byly fascinovány, proto je vytvářely.

„Sedí Jura na peřině,

ukazuje Kateřině,

Kateřina chytrá,

ráda by ho chytla.“¹⁸⁶

nebo

„Jura,

neví kde d'ůra,

prý ju nikde necítí

a ona je u řiti.“¹⁸⁷

Děti si vymýšlely i různé hádanky, které měly sexuální podtext, nebo alespoň měly hádajícího uvést v omyl. Mezi dětmi kolovala například tato: „*Bývá to široké aji úzké, černé aji červené, čisté aji špinavé, dlouhé aji krátké, zašité aji d'ůravé a má to každá ženská. – Zástěra.“¹⁸⁸* Podobná hádanka narážela také na pohlavní orgán: „*Čím tlustší, čím tvrdší, čím delší, tím bývá děvčatům milejší. – Lelík (cop).“¹⁸⁹* I přesto, že se většina takových hádanek týkala pohlaví nebo vyloženě sexu, byla přímá pojmenování pohlavních orgánů často vynechána, jak jsem již uvedl. Například zahalení proběhlo v následující hádance „*Co je jedno? – Když on ho tam má nebo když ona ho tam má.“¹⁹⁰*

Rodiče také své děti často nepoučovali o pohlavním údělu, protože se o „tom“ před rodiči mluvit nesmělo. Tyto hříšné rozhovory byly považovány za nemravné, ačkoliv se mezi dospělými o takových věcech mluvilo a vtipkovalo bez ohledu na přítomné děti.¹⁹¹ Mládež se tyto věci dozvídala od zkušenějších kamarádů, nebo dospělých lidí. Pokud se rodiče

¹⁸⁶ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* s. 115.

¹⁸⁷ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* s. 117.

¹⁸⁸ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* s. 137.

¹⁸⁹ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* s. 141.

¹⁹⁰ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* s. 138.

¹⁹¹ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* s. 16.

dozvěděli, že jejich dítě mělo nějaké povědomí o pohlavním životě, mohli reagovat například takto: „*Kde's to čul (slyšel)? My sme přeca s tebu nigdá o tom neřečňovali!*“¹⁹² Díky falešnému studu rodičů bylo bráněno otevřenému vysvětlení pohlavního pudu a jiných věcí se dospívajícími těly spojenými. Matka mohla například dceru poučit o menstruaci jen krajně se sdělením, že se tak bude dítě každý měsíc a nic více k tomu. Díky tomu se mohlo i stát, že žena až do svého sňatku netušila, proč docházelo ke krvácení, a myslela si, že je nemocná.

Koncem 19. století se děti různého věku na vesnicích koupaly nahé a to v nich kolikrát ani neprobouzelo pohlavní pud, ale jejich zvědavost značně stoupala, když byly oblečené. Vznikal prostor pro představitost a skryté věci v dětech probouzely pohlavní zvědavost i podrážděnost. Děti proto využívaly sebemenších příležitostí k prozkoumání a porovnání svých pohlavních orgánů. Jako běžné se jevilo pozorování druhých při konání potřeby skrze mezery mezi prkny latrýny.¹⁹³ Toto chování se týkalo i děvčat, která se například koupala pospolu bez vědomí rodičů, a při koupeli se navzájem zkoumaly a osahávaly. Stal se i případ, kdy chlapce oddávající se podobné činnosti přistihla jejich dvacetiletá sestra, která „*[...] zasměje se a odejde beze slova klidně po své práci.*“¹⁹⁴ Takové a jim podobné činnosti byly víceméně obvyklé, pokud k tomu děti dostaly příležitost v podobě nepřítomnosti rodičů. Během těchto prvních sexuálních hrátek si děti vystačily s kamarády stejného pohlaví a v různých počtech. O těchto „laškováních“ mezi dětmi stejného pohlaví mohli vědět například učitelé, kteří se ovšem nezmiňovali a ani po těchto vinících nepátrali, protože věděli, že těchto „chlapeckých her“ kolem 6. a 7. třídy zanechají a naváží přirozené styky s děvčaty.¹⁹⁵ Někde se mohlo vyskytnout i donucení k těmto činnostem ze strany starších pod hrozbou bití, ale přesto docházelo k utajení těchto činů.

U mládeže se pohlavní pud nejvíce probouzel v pubertě, především v době, kdy končila studia. Děti dělníků měly být velkou měrou tímto pudem ovlivněny poté, co si zvykly na práci doma a přestaly být značně unaveny. Pak se už oddávaly svým pohlavním zábavám s velkou měrou.¹⁹⁶ K častým neřestem docházelo hlavně u studentstva, které bylo ubytováno na kolejích či bytech. Studenti měli dostatek času k různým sexuálním výstřelkům, které mohli dobře skrýt před autoritami.

¹⁹² OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* s. 17.

¹⁹³ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* s. 5.

¹⁹⁴ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* s. 8.

¹⁹⁵ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* s. 10.

¹⁹⁶ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* s. 9.

Lidová slovesnost dala vzniknout i různým anekdotám, které se týkaly zpovědi hříšníků. I z těchto vtipů bylo patrné, že farář opět sledoval hříchy dopodrobna, nicméně anekdoty je velice zlehčovaly a zesměšňovaly jeho autoritu. Kolem takových vtipů vznikaly především narážky na vlastní sexualitu farářů, která sama nemohla existovat. Jako jeden z příkladů lze uvést tuto anekdotu, která je v jisté obměně známa dodnes:

„Nu miloučký, vypočítejte mi všechny své hříchy. Máte milenku? – Mám – Líbal jste ji? – Ano. – Kde? – No, na ústa! – A jinde nikde? Jsme na místě božím a já zástupcem Nejvyššího, neostýchejte se! – Také na řadra. – A dál?... Nikde? – Na bříšku. – A potom? – Na kolena... - Počkejte, mladičku, nepřeskakujte! ...“¹⁹⁷

Pro představu uvedu ještě jednu anekdotu:

„Mladík se zpovídal, že si tu a tam rád šoustne. „Vidíte, napomínal ho velebník, „zpovídáte se z toho a uznáváte tím sám, že je to hřích. Proč to tedy děláte? – „Inu, velebný pane,“ odvede mladík, „jednou jsem slyšel, že se šoustnutím zbystrí zrak a že pak člověk dobře vidí.“ – „Pošetilče,“ doložil velebník, „kdyby to bylo pravda, musil bych viděti už skrz čtyrcoulové prkno.“¹⁹⁸

V těchto anekdotách je možno sledovat reflexi snahy faráře o zjištění bližších detailů nemravných činů. Obranou proti tomuto zpovídání se jevílo poukázání na sexualitu kněží, kteří se ji snažili zjistit a následně potlačit, ale byli v anekdotě nařknuti z toho, že i oni sami mohli být sexuálně aktivní.

Pojem studu se úplně zvrhl, takže se považovalo i za nemravné již pouhý pohled na obnaženou ženskou nohu nebo prs kojící matky, ale na straně druhé se vedly nevkusné řeči beze studu. Když chlapec chodil za děvčetem, obvyčejně od rodičů mohl slyšet narážky typu: *„Jak jí uděláš děcko [!sic], tož mi nechod' na oči!“* nebo: *„Ať na tebe neco [!sic] neuslyším!“*¹⁹⁹ Mládež, slyšící tyto narážky, byla nucena vyzvídat o všem s tím spojeným. K takovým to informacím se dostávala s pomocí starších, jak již bylo uvedeno, nebo také u čeládky, která jim tyto informace podala způsobem *„[...] odsouzení hodným a škodlivým duši i tělu, zvláště když vídává špatný příklad u služebných.“²⁰⁰*

¹⁹⁷ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* s. 253.

¹⁹⁸ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* s. 254.

¹⁹⁹ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I.* s. 16.

²⁰⁰ tamtéž

4.2 Jak vznikl život?

Probouzející se rozum dětí měl za následek zkoumání všech maličkostí, děti vše zajímalo a nakonec se jednoho dne muselo stát, že dítě chtělo vědět, odkud přišlo na svět. Dítě se na tuto skutečnost ptalo nevině, jako na kteroukoliv jinou věc, protože samo nemělo o vzniku života žádné konkrétní představy. Mnozí z rodičů pokládali pohlavní život za něco nepěkného, něco čemu se bylo v rozhovoru nutno vyhnout a ochránit dětskou mysl od bližších informací.²⁰¹ Rodiče se kolikrát vyhýbali i základnímu sdělení, že dítě „[...] se narodilo z matky, že je v lůsce a bolestech nosila pod srdcem, až bylo dosti silné, aby přišlo na svět“²⁰², protože bylo víceméně snadné dítě odbýt. Pokud se tak stalo, dítě vzneslo otázku v pozdějším věku znovu a přitom ještě naléhavěji, a pokud se mu nedostalo odpovědi, tak vyhledávalo odpovědi u svých vrstevníků, kde se mu mohlo dostat mnoho nízkých a povrchních informací, které mu nakonec podryly vztah s rodiči, kteří mu odepřeli rozumné vysvětlení. Rodiče byli při vysvětlování vzniku života většinou také sami rozpačití a pozorné dítě si mohlo všimnout, že před nimi něco důležitého tajili.

Pro důvody, které jsem vypsál výše, bylo nutné dítě správně poučit, zároveň mu nelhat, ale nevyvolávat před jeho zraky obraz soulože.²⁰³ Bylo tedy potřeba dobře vysvětlit dítěti, že člověk vznikl z malé částičky uvnitř samčího a samičího těla, ať už šlo o zvířata nebo rostliny. Dítě podle pelagické čítanky *Jak vzniká život* nemělo být poučeno o tom, jak se život vznikl doslova. Pokud přesto dítě jevilo o tuto činnost velký zájem, měl se rozhovor dále odvést k jiným úkonům: útrapám a nebezpečím, které matka prodělávala během těhotenství, o lůsce rodičů k očekávanému dítěti.

První díl obsahoval návody, rady a praktické příklady pro rodiče, především pro děti mladšího věku. V době těsně před porodem byly děti posílány k příbuzným nebo zdržovány mimo domov, aby nemohly spatřit porod. Tím, že jim bylo odepřeno spatřit zrození nového života, se dalo vzniknout různým příběhům o čápech a vránách nosících děti. Děti pokřikovaly na letící vrány a házely na zem zrní, pokud si přály sourozence nebo prosily babičky, ať zasadí semínka nových dětí do sudu, který měla doma.²⁰⁴ Někteří z rodičů si ovšem pořád mysleli, že jejich děti takovému problému neporozumí, proto stále vykládali příběhy o tom, že děti nosí čáp, jak některé děti mohly spatřit v obrázkových knihách, andělé

²⁰¹ ZÁHOŘ, Zdeněk. *Jak vzniká život : Pro rodiče a vychovatele*. Sv. 1. Praha : B. Kočí, 1925. Úvod, s. 11.

²⁰² tamtéž

²⁰³ ZÁHOŘ, Zdeněk. *Jak vzniká život : Pro rodiče a vychovatele*. s. 13.

²⁰⁴ OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I*. s. 54.

nebo nějaké cizí „kouzelné“ paní. Takovéto příběhy nutily děti k dalšímu zamyšlení a podporovaly v nich podezřívavost, že se před nimi ještě něco skrývalo.²⁰⁵ Proto dopisovatelé do této publikace poukazovali na důležitost přijatelného vysvětlení problematiky rozmnožování dětí, pokud o to dítějevilo zájem.²⁰⁶ Děti, které viděly na vesnici různé narození domácích zvířat, už proto nemusely věřit pohádkám o čápech a jim podobných, hlavně jim samotným přišlo rozmnožování samozřejmější, protože ho měly šanci spatřit u zvířat. Když děti nepřinesl čáp, jak se tedy mohlo dostat dítě do matčina těla? Jedním z vysvětlení mohlo být, že: „[...] rodičům se dostane děčka jen, když otec a matka jsou pohromadě a sebe navzájem velmi milují. Pak se stává, že nepatrná částička otcova těla přejde do matky a jen tím, že buňka z otcova těla s oním maličkým tělískem v matce se sloučí, povstává skutečné děťátko [...].“²⁰⁷ Tyto skutečnosti byly dětem vysvětlovány na příkladech zvířectva a rostlinstva. Například ve druhém díle *Jak vzniká život*, byl dětem představen koloběh života na příkladu hrášku.²⁰⁸ Dítěti při přebírání hrachu spadl nějaký na zem a na jaře vzklíčil. Matka s otcem vysvětlovali dítěti fungování oplození květů hmyzem, vznik lusků a později jeho uvadnutí. Byl uveden i podobný příklad na hrášku: maminka vysvětlovala dítěti, aby hrášek vzešel ze země, bylo potřeba slunce a vláhy a právě tatínek byl to samé pro matku. „*Neboť, jak se tak měli rádi, líbávali se mnoho a objímali; a jednou, když tak tatínek maminku horoucně k sobě tiskl a líbal, pocítila maminka velikou blaženost a děvčátko v ní počalo žiti.*“²⁰⁹ Dítěti byl naznačen koloběh života, jeho vznik i zánik. Takovéto vysvětlování mělo za následek lepší pochopení vlastního smyslu rozmnožování u lidí a dítě je bylo s to později pochopit.

Princip těhotenství a porodu lidí byl dětem přibližován na různých domácích zvířatech. Příklad, jenž uvedla matka své dceři po tom, co se dozvěděla, že bude mít sourozence, popsala, že k vytvoření takového vajíčka podobnému slepičímu u ženy bylo potřeba přispění samečka, kterému se tvoří zvláštní žlázou místo pylu, tekutina, kterou stříkne samičce do těla. Tuto tekutinu přirovnala k pohádkové vodě živé, bez které by vajíčko

²⁰⁵ PAVLOVÁ, K. H. *Jak vzniká život : Pro rodiče a vychovatele*. Sv. 1. Praha : B. Kočí, 1925. K otázce pohlavního poučení, s. 58.

²⁰⁶ HOENKE, Toni Harten. *Jak vzniká život : Pro rodiče a vychovatele*. Sv. 1. Praha : B. Kočí, 1925. Vážná chvíle, s. 50.

²⁰⁷ HOENKE, Toni Harten. *Jak vzniká život : Pro rodiče a vychovatele*. s. 52.

²⁰⁸ NĚMEC, Bohumil. *Jak vzniká život : Pro mládež asi do 10 let*. Sv. 2. Praha : B. Kočí, 1925. O hráškoví, s. 5.

²⁰⁹ JOHN, Jaromír. *Jak vzniká život : Čítanka pro mládež asi od 10 do 12 let*. Sv. 3. Praha : B. Kočí, 1925. O čem vyprávěl strýček, s. 34.

neživlo.²¹⁰ Podobně se vyjadřoval Fráňa Šrámek, který tuto tekutinu pojmenoval „oživující jiskry“, které vycházelo ze samčího ústrojí. Na jeho příkladu vysvětloval, že odkud tyto „jiskry“ vycházejí, byly stejné údy, jimiž z těla odcházela také moč. Samčí semeno přešlo do samičího a prodralo se až k některému vajíčku, aby se s ním spojilo. Složitý život lidí musel zůstat v těle matky celou dobu, aby se narodilo dokonalé dítě.²¹¹ Děti tedy měly být poučeny zodpovědně a jednoduše s ohledem na jejich dětskou individualitu. V opačném případě se mohly snadno vzbudit v dítěti myšlenky na něco nečistého.

Tyto výchovné diskurzy opět směřovaly k ovládnutí pudu. Pokud bylo dotyčné dítě správně poučeno, v dospělosti mohlo ovládat své pudy a tím mohlo být zralé k uzavření manželství. Kdo by byl docela tak slabý, že by hmatající rukou vlastní tělo, schránku budoucího mužství znesvětil – ten sám hanobil posvátnost pohlavního společenství, které bylo vyhrazeno pouze muži zralému a ovládajícímu své pudy.²¹²

Děti byly směřovány k ideálu sexuality podobnými diskurzy. Nutnost vysvětlit dítěti vznik života byla nakonec nutná, protože se jednalo o věc vznešenou. Stále ale byl tento diskurz zahalen pomocí různých odboček a zakrytí významu slov. Vysvětlení rozmnožování se dělo v rovině přirovnání na zvířatech a rostlinách, kde se v takové míře neobjevovalo žádné popudlivé znázornění pohlavního aktu spojeným s rozmnožováním. Od takovéto výchovy si společnost slibovala, že vychová mládež v lepší a mravní generaci, kde by nebyla sexualita zneužívána pro potěšení, nýbrž pro její jediný účel – rozmnožování.

²¹⁰ ČERNOVICKÁ, Blažena. *Jak vzniká život : Čítanka pro mládež asi od 10 do 12 let*. Sv. 3. s. 25.

²¹¹ ŠRÁMEK, Fráňa. *Jak vzniká život : Čítanka pro mládež asi od 10 do 12 let*. Sv. 3. Praha : B. Kočí, 1925. Aniččina nehezčí pohádka, s. 29.

²¹² MANTEGAZZA, Pavel. *Jak vzniká život : Čítanka pro mládež asi od 10 do 12 let*. s. 66.

5. Závěr

Následkem nových mocenských mechanismů o populaci bylo nutné vytvořit aparát, který měl spravovat „*kolektivní tělo*“ populace a poté vystupoval ve formě diskurzů, které se objevily ve zkoumaných pramenech. Tím, že se stala sexualita jedním z hlavních zájmů země, bylo k ní potřeba k ní vytvořit velké vědění, které ji mělo popsat jen v rovině její přijatelnosti. Ale právě zkoumáním podstaty nás samotných se naprosto paradoxně odhalila, přitom hlavní úkol moci spočíval v negování.

Předložená bakalářská práce nám umožnila nahlédnout, jakým směrem se vyvíjel diskurz sexuality především v druhé polovině 19. století. Současně měla ukázat, zda došlo v některém z prostředí, kde diskurz působil, k vytvoření liberálnějšího přístupu k dospělé i dětské sexualitě. Svou prací jsem došel k závěru, že venkovské prostředí dávalo na obdiv sexualitu častěji, proto bylo pro lid snadnější se s ní vypořádat v rámci tvorby lidových říkanek apod. I děti byly schopné sexualitu dříve spatřit a vidět v ní jisté spojitosti, které mohly být městským dětem skryty. Nicméně pokud byly tyto skutečnosti odhaleny, represivní moc zde působila stejným způsobem, jako kdekoliv jinde. Zahalovala, potlačovala, trestala a disciplinovala všemi možnými prostředky. V této souvislosti se dbalo především na rodiče a jejich výchovné metody, které měly zamezit brzkému sexuálnímu vědění u dětí.

Přijatelnost sexuality spočívala především v rámci rozmnožování. I děti měly být poučeny o této problematice, ovšem bez jakéhokoliv náznaku sexuálního zabarvení. Celkový diskurz kolem dětské sexuality se točil právě kolem zahalování sexuálních činů. To vyvrcholilo bojem proti onanii, který přetrvával i ve 20. století. Lékaři i učenci dávali rodičům nepodložené informace o její škodlivosti jen proto, aby mohli tento faktor poškozující společnost naprosto potlačit. Přesto zakázané ovoce nejvíce chutnalo, tak tuto neřest byly schopny provádět i skrytě, aniž by se o tom represivní moc dozvěděla.

Tato práce současně měla ukázat, zda došlo k represivní hypotéze na základě poznatků Michla Foucaulta v jeho díle *Vůle k vědění*. Díky moci, která působila v 19. století, měla doopravdy za následek vytvoření složitého a detailního kontrolování populace v rámci její sexuality. Tato moc se snažila o disciplinaci sexuality a vytvoření její využitelnosti. Důsledkem se však stalo právě rozšíření diskurzů sexuality do nejdrobnějších detailů, které se reflektovaly do studovaných pramenů. Příklady, které jsem uvedl, korespondují se závěry Foucaulta, že se mezi mocí a sexem 19. století vždy ustanovil negativní vztah formou

kontroly, zákazu či zamaskování. Tím, že vycházely příručky a různé pedagogické spisy, které měly být vodítkem k disciplinaci sexuality, byl vytvořen diskurz přijatelného vědění, který neustále hlouběji podroboval těla jedinců moci. To mělo za následek vytvoření širokého spektra diskurzů sexuality a tím zkoumání lidské sexuality dopodrobna.

Jak tvrdil Foucault, ze sexuality se stala všeprostopující kauzalita. Sexualitě, především dětské, byly za příčinu dávány všemožné zdravotní problémy, a pokud nebyly řádně dodržovány rady, které se objevovaly v odborných publikacích, mohlo dojít k velkým komplikacím. Tím, že se ze sexuality stala největší důležitost lidského bytí, byla moc, která ji disciplinovala, nucena k radikálním zákrokům proti ní samotné. Společným tématem příruček, které měly být vodítkem k výchově dětí, se stala především kontrola pohlavního pudu, díky němuž by se mohly vymýtit negativní sexuální požitky a další faktory ovlivňující zdraví populace. O poučení těmito radami se měli především zasloužit rodiče na základě poskytnutých rad lékařů či vědců, ale většinou bývali stydlivější než děti, a proto bylo snadné po tak dlouhou dobu bojovat s neřestmi, kterým byla mládež vystavena.

Tato práce nám umožnila nahlédnout, v jakých podmínkách a místech působil diskurs sexuality a co bylo jeho hlavním zájmem. Tedy působit na sexualitu ze všech stran díky její důležitosti - uchovat jí především v oblasti manželství a tím jí redukovat jen na rozmnožování, zároveň ji ochránit před jejím brzkým výskytem a potlačit negativní důsledky, které z toho vyplývaly.

6. Seznam pramenů a literatury

Literatura:

- FOUCAULT, Michel. *Vůle k věděni : Dějiny sexuality I.* 1. vyd. Praha : Herrmann & Synové, 1999. 189 s. ISBN 80-238-5090-3.
- FOUCAULT, Michel. *Archeologie věděni.* 1. Praha : Herrmann & Synové, 2002. 318 s. ISBN 80-239-0124-9.
- HORSKÁ, Pavla. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy.* Praha : Panorama, 1990. 474 s. ISBN 80-7038-011-X.
- TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát : Zrození porodnice v osvícenské Evropě.* 1. vyd. Praha : Argo, 2010. 672 s. ISBN 978-80-257-0223-9.
- DREYFUS, Hubert L.; RABINOW, Paul. *Michel Foucault : Za hranicemi strukturalismu a hermeneutiky.* 1. vyd. Praha : Herrmann & Synové, 2002. 388 s. ISBN 978-80-87054-20-8.
- LENDEROVÁ, Milena - JIRÁNEK, Tomáš - DOUŠOVÁ, Hana. *Dějiny každennosti, „dlouhého“ 19. století. 2. díl: Život všední i sváteční.* Pardubice, 2005. ISBN 80-7194-756-3.
- LENDEROVÁ, Milena. Zpovědní zrcadla jako pramen k sexualitě druhé poloviny 19. století. In *Sex a tabu v české kultuře 19. století.* Praha : Academia, 1999. s. 94-103.
- MILENA, Lenderová ; KAREL, Rýdl. *Radostné dětství? : Dítě v Čechách devatenáctého století.* 1. vyd. Praha : Paseka, 2006. 384 s. ISBN 80-7185-647-9.
- LEWINSON, Morus Richard. *Světové dějiny sexuality.* 1. Praha : Naše vojsko, 1992. 298 s. ISBN 80-206-0071-X.
- ZWEIG, Stefan. *Svět včerejška.* 2. vyd. Praha : Torst, 1999. 476 s. ISBN 80-7215-083-9.
- HALÍŘOVÁ, Martina. *Sociální patologie a ochrana dětství od dob osvícenství do roku 1914 : Disciplinace jako součást ochrany dětství.* Pardubice, 2009. 294 s. Diplomová práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická.

Prameny:

a) Tištěné

- RIBBING, Seveda. *Pohlavní zdravotní věda : Tři přednášky na Lundské universitě ve Švédsku*. 6. vyd. Praha : Jan Košatka, 1922. 176 s.
- KODYM, František Vlastimil. *O vychování mládeže v našich domácnostech*. Praha : Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých, 1884. 144 s.
- ZÁHOŘ, Zdeněk. *Pohlaví-láska otcovství*. Praha : Odkaz, 1920. 59 s.
- ZÁHOŘ, Zdeněk. *Jak vzniká život : Pro rodiče a vychovatele*. Sv. 1-3. Praha : B. Kočí, 1925.
- BLACKWELL, Elizabeth. *Rada rodičům : O mravní výchově dětí se zřetelem na pohlaví*. Praha : Jan Laichter, 1900. 122 s.
- BATISTA, N. *Sebeochrana*. Praha : Rudolf Storch, 1900. 182 s.
- OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu I*. 1. vyd. Praha : Paseka, 1999. 424 s. ISBN 80-7185-223-6.
- OBRÁTIL, Karel Jaroslav. *Kryptadia : Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu II*. 1. vyd. Praha : Paseka, 1999. 381 s. ISBN 80-7185-228-7.

b) Internetové – Kramerius (Digitální knihovna NK ČR)

- KÖHLER, Řehoř. *Řehoře Köhlera Poučení pro pastýře duchovních ve zpovědnici* [online]. Praha : Jan Host. Pospissil, 1832 [cit. 2011-11-11]. Dostupné z WWW: <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=14681>>.
- DUFFEY, E. B. *Co ženy věděti mají : Kniha ženy pro ženy : praktické poučení pro ženy a matky*. Praha : J. Pelcl, 1900. 179 s. Dostupné z WWW: <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=17774>>.
- KULDA, Beneš Metod. *Manželství*. Praha : B. Stýblo, 1868. 36 s. Dostupné z WWW: <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=12956>>.

- BAVORSKÝ, Tomáš. *Kázánj o swatém manželstwj na Ewangelium swatého Jana w II. kap. 1-12*. Praha : Antonjn Strassirypka, 1822. 16 s. Dostupné z WWW: <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=5601>>.
- KLENCKE, Philipp. *Úplný domácí lékař : Lékařský rádce zdravých i chorých*. Praha : Bursík a Kohout, 1893. Díl II., N-Ž, 852 s. Dostupné z WWW: <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowUnit.do?id=8525>>.
- KAPPER, Em. *Tajné nemoci obého pohlaví jak poznati a léčiti, a jak předejiti zlu*. Praha : Mikuláš a Knapp, 1876. 164 s. Dostupné z WWW: <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=13982>>.
- KUHNE, Louis . *Nová věda léčebná čili nauka o jednotnosti všech nemocí a jejich na tom založené jednotné, lékův i operací prosté léčení..* Praha : Tiskem a nákladem Edvarda Beauforta, 1896. 392 s. Dostupné z WWW: <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=3997>>.
- LUŽICKÁ, Věnceslava. *Žena ve svém povolání*. Praha : V. Lužická, 1872. 111 s. Dostupné z WWW: <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=21167>>.
- *Svaté přijímání : kniha pro každého, kdož Pána Ježíše miluje*. Brno : Nitsch a Grosse, 1859. 144 s. Dostupné z WWW: <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=19205>>.
- K., V. *Věrný rádce pro mužské ve věcech pohlavních : poučení všem trpícím slabostí pohlavních ústrojů*. Praha : Alois Hynek, mezi 1862 a 1882. 94 s. Dostupné z WWW: <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=23516>>.
- *Člověk a jeho poměr k přírodě*. Praha : Alois Hynek, 1879. 148 s. Dostupné z WWW: <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=19954>>.
- LAURIN, František. *Moc zákonodárná a soudní v příčině manželství dle katolického práva církevního*. Praha : Právnická jednota, 1883. 158 s. Dostupné z WWW: <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=22578>>.

Ostatní

- *Encyclopædia Britannica* [online]. Dostupné z WWW: <http://www.britannica.com/>

7. Resumé

As a result of new power mechanisms created in 18th century it was necessary to create an apparatus that was able to manage the "collective body" of the population. The fact that sexuality has become one of the main interests of the countries, it was necessary to create knowledge that had described sexuality only in way of its acceptability. But by examining the nature of ourselves sexuality has completely revealed, paradoxically, while the main task consisted in negating power.

The present thesis has enabled us to see which direction the discourse of sexuality developed mainly in the second half of the 19th century. At the same time thesis should show us whether there has been an environment where discourse worked to create a more liberal approach to adult's and children's sexuality. I concluded that the rural environment gave the admiration of sexuality more often, so it was easier for people to deal with it in the creation of folk rhymes, etc. Even the children were able to see sexuality earlier and see in it a certain connection that could be hidden to children from cities. However, if these facts were revealed, repressive power operated there in the same way as anywhere else. It has disciplined, suppressed, and punished all possible means of sexuality. In this context, a move of education focused primarily on parents and their educational methods, which should prevent early sexual knowledge within children.

Acceptability of sexuality consisted mainly in the breeding season. Even children should be educated on this issue, but without any hint of sexual coloration. The overall discourse around children's sexuality revolved around just covering up sexual acts. This culminated in the struggle against masturbation, which persisted even in the 20th century. Doctors and scholars gave parents unsubstantiated information how harmful has been this actions and how can completely did a damage to society.

This work also showed us whether there has been a repressive hypothesis based on conclusions Michel Foucault in his work "*The will to Know*". Thanks to the power that worked in the 19th century, had actually resulted in a complex and detailed checking of the population within its sexuality. The result, however, happened just extending discourses of sexuality into the tiniest detail, which is reflected in the studied sources. The examples that I mentioned, correspond with the conclusions of Foucault, that power and sex among 19th century, has always constituted a negative relationship in the form of control or prohibition of

disguise. By based manuals and various pedagogical writings, which should be a guide to disciplining sexuality was acceptable discourse created knowledge that the body constantly deeper conquered subjects of power. This resulted in a wide range of discourses of sexuality and human sexuality by examining in detail.

Sexuality, especially children, were given as the cause of all sorts of health problems, and if not properly followed advice that appeared in professional publications, could lead to great complications. By sexuality became the greatest importance to human existence, the power forced it to radical interventions against it. A common theme guides, which should be a guide to child development, has become primarily control sex instinct, through which they might eradicate the negative sexual benefits and other factors affecting the health of the population. These tips should been learnt by the parents with information given by physicians and scientists, but most of parents had been more shy than children, so it was easy for such a long time to fight sexual problems which youth were exposed. This work allowed us to see in what conditions, and he places the discourse of sexuality and what was his main concern - to keep sexuality especially in marriage and reduce it to the reproduction only, while protecting it from its early appearance with children.